

כסלו תשע"ז | גיליון 49

ב"ה

צ'עיינות

רבעון למחשבת חב"ד

י"ט כסלו

חסידות

'הלכה למעשה'

ספרו של הרב ארליה הראל

החי נושא את עצמו

האדמו"ר מבויאן

חסידות - אור וחיות

התוועדות י"ט כסלו

עם הרב שניאור זלמן גופין

שיעורים, התוועדויות ויריד ספרי החסידות

בי"ט כסלו בנייני האומה

עמודים 16-19

"אלו ואלו דברי אלקים חיים"
מאמר יסודי בנושא "אמיתה של תורה"
מאת הרב יואל כהן

חסידות - אור וחיות
התוועדות י"ט כסלו
עם הרב שניאור זלמן גופין

החי נושא את עצמו
האדמו"ר מבויאן

אחד היה ומהקדמונים לא קם כמוהו
סקירה לרגל המהדורה החדשה של הספר
"שבחי הבעש"ט" היוצא ליריד החסידות

חסידות 'הלכה למעשה'
ספרו החדש של הרב ארליה הראל

בסולם התפילה
מבט חסידי מיוחד על התפילה. חלק רביעי
מתוך חמישה, על ברכות קריאת שמע

לעילוי נשמת

האישה החשובה
תמימה ביראת השם ושמחה בחלקה תמיד

מרת ריישא

אשת הרה"ח ר' יחיאל מיכל ע"ה

פיקרסקי

ילדת קלימאווין

מגזע משפחת כ"ק ארמו"ר הזקן

נפטרה בשם טוב ובשיבה טובה
ש"ק פרשת נח ר' מרחשון ה'תשע"ז

נרבת בנה
יוסף יצחק פיקרסקי ומשפחתו שיחיו
תל אביב

מעיינות

יוצא לאור על ידי ספריית מעיינות
ת.ד. 36251 ירושלים
טל: 072-2792066

לשליחת תגובות בפקס: 072-2792060
לקבלת הגליון בדוא"ל: orvechayoot@gmail.com

עריכה: ישראל לב, משה שילת

אלו דברי ואלו חיים

יסוד מוסד הוא, אשר תורתנו הקדושה היא תורת אמת עד "שאינ אמת
אלא תורה". אך בהשקפה שטחית ב"גופי תורה" עולה תמיהה חזקה:
כיצד ניתן לומר שריבוי הדעות בתורה שבעל-פה הן כולן אמת? כיצד
ניתן לומר שגם פטור וגם חייב, גם טהור וגם טמא הם אמת? • ביאור
יסודי בדברי חז"ל "אלו ואלו דברי אלקים חיים"

מאמר ראשון בעניינה של תורה ע"פ משנת חסידות חב"ד

מאת הרב יואל כהן

ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים הן". והיינו שגם כאשר
ישנן שתי דעות מנוגדות, שתיהן הן דברי אלקים חיים,
ושתייהן נאמרו עלי ידי הקב"ה.

והדבר תמוה ביותר: דבר פשוט וברור הוא שהקב"ה
אמת ודבריו אמת; אם כן כיצד ייתכן שדינו של דבר
מסוים יהיה גם טהור וגם טמא, ושתי הדעות הן אמת
ושתייהן נאמרו עלי ידי הקב"ה? אם האמת היא שהדבר
טהור, אזי דעת המטמא אינה נכונה, ואם האמת היא
שהדבר טמא אזי דעת המטהר אינה נכונה?

ב) גם אם נמצא הסבר לכך ששתי דעות הפכיות
יכולות להיות אמת, מתעוררת שאלה נוספת בעניין זה:
בהמשך לדברי הגמרא ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים",
מסיימת הגמרא ש"הלכה כבית הלל". ולכאורה: אם
שתי הדעות הינן אמת, מדוע הלכה כאחת מהן? ומאידך,
אם הלכה כדעה אחת בלבד ורק כך יש לנהוג בפועל,
זאת אומרת לכאורה שהדעה השנייה אינה אמת ח"ו!

ג) פלא נוסף בעניין זה מתעורר בסיפור הגמרא⁴
אודות "תנור של עכנאי", שטימאוהו חכמים וטיהרו רבי

אחת ממעלותיה של תורתנו הקדושה היא – היותה
תורת אמת. וכנסח ברכות התורה¹: "אשר נתן לנו
תורת אמת"². יתירה מזו: בתלמוד ירושלמי³ נאמר
ש"אין אמת אלא תורה". והיינו שהאמת של התורה היא
אמת ייחודית שאין אמת כדוגמתה בשאר נמצאים.

לפני הבנת מעלתה וייחודיותה של אמת זו⁴, יש
להבין מהי המשמעות שהתורה היא תורת אמת במובן
הבסיסי של העניין.

דהנה, ישנם כמה פרטים מהותיים בתורה,
שבהסתכלות השטחית נראים כאינם תואמים לכך:

א) בתורה שבעל-פה ישנן מחלוקות רבות, ודעות
ושיטות שונות. וכדברי הגמרא⁵ בנוגע לבית שמאי
ובית הלל: "הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים
הלכה כמותנו"; ואף-על-פי-כן מסיימת הגמרא ואומרת

1. ראה טור ושולחן ערוך אור חיים סימן קלח.

2. מקור כינוי זה הוא בפסוק "צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת" –
תהלים קיט, קמב.

3. ראש השנה ג, ח.

4. כפי שיתבאר בע"ה בהרחבה במאמרים הבאים.

5. עירובין יג, ב.

6. נט, ב.

אליעזר. רבי אליעזר לא קיבל עליו את דעת הרבים, וניסה להוכיח את צדקתו עלידי אותות ומופתים שנעשו בחרוב, באמת המים וכתלי בית המדרש. אך כאשר לא קיבלו את הוכחותיו, אמר "אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו", ואכן "יצאתה בת־קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר, שהלכה כמותו בכל מקום". אך לפועל לא קיבלו חכמים את דבריו, כיוון ש"לא בשמים היא", ו"אין אנו משגיחין בבת־קול". ובהמשך הגמרא מובא מה שסיפר אליהו הנביא, שבאותה שעה הקב"ה "קא חיין", ואמר נצחוני בני נצחוני בני".

מובן מאליו שהבת־קול שיצאה מאת הקב"ה היא אמת⁷; מאידך, מובן שגם הפסק־דין המיוסר על הכללים בתורה ש"אחרי רבים להטות" ו"תורה לא בשמים היא" הוא אמת, וכך היה על החכמים לפסוק. וכפי שרואים, שגם הקב"ה הסכים לכך ואמר "נצחוני בני", אף שפסק זה הוא הפוך מדברי הבת־קול שהתגלתה מן השמים והורתה לטהר את התנור.

והדברים תמוהים ביותר: אם הבת־קול היא אמת, כיצד ייתכן שגם הפסק הנפסק עליפי כללי התורה של "תורת אמת" הוא אמת? כיצד ייתכנו שתי אמיתות הפכיות זו מזו?

סברא אחת, שתי מסקנות

בתורת החסידות⁸ מבארים בהרחבה את דברי חז"ל "אלו ואלו דברי אלוקים חיים", באופן שהשאלות הנ"ל מתורצות ומבוארות היטב.

עליפי חסידות הביטוי "אלוקים חיים" קאי על עצמיות השכל⁹, שמצידו יכולות להסתעף שתי דעות הפכיות.

דוגמה לדבר אנו מוצאים כבר בתורה שבכתב: בסוף פרשת בראשית אומר הקב"ה "אמחה את האדם אשר בראתי", והטעם לכך הוא מפני ש"כל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום"¹⁰. ואילו בפרשת נח, לאחר המבול, נאמר: "לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם", והטעם לכך הוא: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו"¹¹. אותה הנחת־יסוד שכלית משמשת הן כסיבה להבאת המבול והן כסיבה לכך שלא להביא עוד מבול! ונמצא,

7. ולפעמים, כאשר הדברים מתאימים עם כללי הפסיקה, אכן פוסקים הלכה עלידי בת־קול. וכמבואר בגמרא בעירובין שם, שהכרוז "אלו ואלו דברי אלוקים חיים הן והלכה כבית הלל" יצא מאת בת־קול מן השמים.
8. המבואר לקמן מבוטא בעיקר על מאמר כ"ק אדמו"ר הרשב"י, ד"ה "וידבר אלקים את כל הדברים האלה" בספר המאמרים עטר"ת עמ' תנ ואילך.
9. ובלשון החסידות נקראת דרגה זו "עצם הבינה".
10. בראשית ו, ה"ז.
11. שם ח, כא.

שהנחת־יסוד שכלית אחת, מטה כלפי שתי מסקנות שונות והפכיות – חסד וגבורה. להביא מבול או להימנע מהבאתו.

דוגמה נוספת מובאת לכך ממחלוקות שמאי והלל¹²:

גם הלל וגם שמאי היו תלמידיהם של שמעיה ואבטליון, וההלכות שפסקו היו עליפי מה שקיבלו מרבותיהם. ובכל זאת הייתה דרכם חלוקה – שמאי נטה עליפי רוב לצד הגבורה, ואילו הלל נטה עליפי רוב לחסד. ולכאורה, הרי שניהם קיבלו מאותם תנאים?

אך עליפי המבואר לעיל הדבר מובן. הלל ושמאי שמעו שניהם את אותה הסברא משמעיה ואבטליון. סברא זו אף שהיא מופשטת מציור של חייב ופטור, מכל מקום היא כוללת בתוכה גם את החייב וגם את הפטור. אלא שכפי שהסברא מופשטת, כפי שהיא בדרגת שמעיה ואבטליון, לא ניכרים ולא נרגשים בה החייב והפטור; אך כאשר העניין יורד ונוגע אל הפועל – האם לחייב או האם לפטור, אזי כל אחד ראה את החלק בסברא ששכלו הוא "כלי" אליו. שמאי ראה בדרך כלל את הצד של חייב המסתעף מהסברא עצמה, ואילו הלל ראה בדרך כלל את הצד של פטור המסתעף מהסברא עצמה¹³.

ועל־דרך זה בנוגע לשאר מחלוקות התנאים והאמוראים, שהן תוצאה מכך שבאותם עניינים, הסברא והדין של התורה כוללים בתוכם את האפשרות לפרש את העניין בשני אופנים. והיינו שהסברא עצמה נותנת מקום לצדדים שונים, ולכן בעלי הפלוגתא תפסו את הדין בתורה כל אחד בהתאם לדרכו. ונמצא, שחילוקי הדעות הם הסתעפות מסברת התורה עצמה.

זהו עומק דרשת אביו במסכת סנהדרין¹⁴ על הכתוב "אחת דיבר אלוקים שמים זו שמעתי כי עוז לאלוקים", ש"מקרא אחד יוצא לכמה טעמים". ובחידושי אגרות מהרש"א מפרש: "עוז וכח חכמה הוא לאלוקים לשמוע שמים מרבוירו האחת". זהו כוח אלוקי מיוחד¹⁵, שמתוך כתוב אחד נובעים טעמים ודינים רבים.

ובהמשך הגמרא שם: "דבי רבי ישמעאל תנא: 'וכפטיש יפוצץ סלע', מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים"¹⁶.

וזו כוונת חז"ל "אלו ואלו דברי אלוקים חיים": הדעות השונות שישנן בתורה שבעליפה, הן הסתעפות

12. ראה המשך תער"ב חלק א פרק יג.

13. ראה הקרמת המלקט לתניא.

14. לר, א.

15. במאמר הבאים תתבאר אי"ה מעלתו המיוחדת של כוח אלוקי זה המתגלה בחכמה האלוקית בלבד ולא בחכמת הנבראים.

16. וראה לקוטי שיחות חלק כא עמ' 35 ביאור מאמר חז"ל זה באופן עמוק יותר.

מדיני התורה עצמם. הדין בתורה אומר, שכאשר העניין יורד ומוטה כלפי הנהגה בפועל ממש במקרה כלשהו – מצד החסד צריך להיות פטור, ומצד הגבורה צריך להיות חייב. ונמצא, שדעות התנאים והאמוראים נובעים מדברי התורה עצמם.

מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא

מתוך הדברים מתבאר חידוש גדול: הגישה הפשטנית להבנת נושא מחלוקות התורה היא, שהמחלוקות מתייחסות להבנה האישית של חכמי ישראל, שרנו ועיינו בנידונים שלא נידונו להדיא קודם. כאשר בני ישראל למדו תורה במשך הדורות, תוך כדי הלימוד

התחדשו אצלם פירושים חדשים לדברי התורה; או שהתעוררה להם שאלה שאינה מבוארת להדיא בתורה שבכתב או במה שנמסר מפורש הלכה למשה מסיני. מתוך הדברים התחדשו עלידי החכמים דינים חדשים, ולפעמים התעוררה מחלוקות לגבי הדין: לפי דעה אחת הדין במצב זה צריך להיות פטור ולפי דעה אחרת הדין צריך להיות חייב. לפי גישה זו, החייב והפטור מתחילים מדעות חכמי ישראל, ואזי לא ניתן לומר ש"אלו ואלו דברי אלוקים חיים", שהרי שתי הדעות הן תוצר של השכל האנושי ואינן חכמת ה' ח"ו;

אך עליפי המבואר בתורת החסידות, כל העניין

מואר באופן אחר לגמרי: דיני התורה שנמסרו למשה רבנו בסיוני עצמם מחייבים שבנידון כזה הדין יהיה כך ובנידון אחר הדין יהיה אחרת; ולפעמים, דיני התורה שניתנו בסיוני מחייבים הן את הסברא המחייבת והן את הסברא הפותרת. ובדוגמת הנחת־יסוד שיצר לב האדם רע מנעוריו, שהוא מצידו מכיל את הצד לחייב מחמת זה או את הצד לפטור מחמת זה. במקרים אלה, על־פי כללי התורה שקבע הקב"ה, כל אחד מחכמי ישראל צריך לפסוק לפי איך שמביין ומשיג את חכמת התורה בשכלו הוא.

וכיוון שהתורה עצמה מחייבת את שתי הדעות, אזי

שתי הדעות הן אמת – "דברי אלוקים חיים". שתיהן הן דעות נכונות ואמתיות להיותן חכמת ה' ממש. שתיהן היו כלולות בהעלם בדיני התורה שניתנו מהקב"ה עצמו, אלא שהנידון החדש הוציא וגילה את הצדדים השונים שהיו כלולים קודם בחכמת התורה בהעלם, והביא אותם לידי ביטוי.

בכך מבארים בתורת החסידות¹⁷ את מאמר המדרש¹⁸ "לא ניתנו דברי תורה חתוכין, אלא על כל דיבור שהיה אומר הקב"ה למשה היה אומר לו מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא": מלכתחילה ניתנה התורה באופן שיש בה מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא.

כלומר: חילוקי הדעות והשיטות שבתורה – מ"ט

פנים טהור ומ"ט פנים טמא, לא נוצרו עלידי החכמים מתוך דיון בנושא מחודש או מתוך הצורך לקבוע כיצד לנהוג במצב מסוים; אלא התורה מצד עצמה, כפי שהיא ניתנה מלמעלה, עוד לפני שחכמי ישראל למדו ועיינו בה, ועוד קודם השקלא וטריא כיצד לנהוג בפועל במקרה מסוים – לא הייתה באופן שהלכותיה "חתוכין", אלא יש בה צדדים לכאן ולכאן. בדין כפי שהוא ניתן בסיוני, מראה הקב"ה למשה רבינו את ה"מ"ט פנים טהור" ואת ה"מ"ט פנים טמא", וכל צדדים אלו הם חלק מתורת ה' שכולה אמת.

הדבר בולט עוד יותר בדברי הירושלמי¹⁹, שם מבואר שמשנה רבנו אמר לפני הקב"ה "דיבוננו של

עולם הודיעני היאך היא ההלכה", והקב"ה ענהו "אחרי רבים להטות, רבו המזכים וכו', רבו המחייבים חייבו, כדי שתהא התורה נדרשת מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור". והיינו שהקב"ה העלים ממש רבנו את ההלכה הפסוקה, רק בכדי שיוכל ללמוד אתו את כל המ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא; והיינו שללא לימוד זה – נתינת התורה לא הייתה בשלמות. אילו הקב"ה היה נותן למשה רק את הפסקים הלכה למעשה ללא לימוד המ"ט פנים טהור

17. ספר המאמרים עטר"ת שם.

18. מדרש תהלים יב, ד.

19. סנהדרין פרק ד הלכה ב, ובפני משה שם.

ומ"ט פנים טמא – התורה הייתה חסרה כביכול. ונמצא, שכל צדדים אלו הם חלק מחכמת ה' עצמה.

הכול ניתן למשה בסיני

על-פי ביאור זה יומתק מאמר חז"ל²⁰ "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכול ניתן למשה מסיני": ידוע הביאור בעניין זה, שכיוון שה"תלמיד ותיק" לומד תורה על-פי כללי התורה שניתנו בסיני, לכן גם חידושי התורה שלו הם חלק מהתורה שניתנה בסיני מאת הקב"ה.

אך ההבנה הפשוטה בדברי חז"ל אלו היא, שפרטי הדינים והחידושים מתייחסים בעיקר ל"תלמיד ותיק" המחפש אותם, אלא שצריך למצוא איזה מקור או סמך לכך בתורה; אולם על-פי המבואר לעיל, העניין הוא בדיוק להיפך:

בדברי התורה שניתנו בסיני טמונים כל ההלכות וכל הדעות המסתעפות מתוך דינים אלו; אלא שגילויים מן ההעלם אל הגילוי נעשה על-ידי ה"תלמיד ותיק", הם חכמי ישראל במשך הדורות שלמדו תורה על-פי כללי התורה וגילו את חכמתה העמוקה והרחבה.

ונמצא, שכל פרטי הדינים והביאורים בתורה שנותרו על-ידי התנאים והאמוראים, הגאונים, הראשונים והאחרונים – הם עצמם ניתנו מסיני על-ידי הקב"ה²¹. הקב"ה עצמו אומר את כל הדינים ואת כל הסברות שנאמרו על-ידי חכמי ישראל במשך כל הדורות מאז מתן תורה המתאימים לכללי התורה; אלא שישנם דברים שניתנו במפורש (כמו "הלכה למשה מסיני"), וישנם דברים שהקב"ה טמן בסברות המופשטות שבתורה, כדי שהתגלותם תהיה על-ידי ה"תלמיד ותיק" בזמנו. וכדברי חז"ל על הפסוק²² "את הכול עשה יפה בעתו" – שלכל עניין בתורה יש הדור והזמן המתאים להתגלותו, ואת החכם מחכמי ישראל שיגלה זאת.

עניין זה מודגש בדברי חז"ל במסכת גיטין²³, שם מסופר שרבי אביתר מצא את אליהו הנביא ושאל אותו מה עושה הקב"ה. אמר לו אליהו: "עסיק בפלגש בגבעה" ואומר "אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר". והיינו שהקב"ה עצמו אומר את כל דברי התנאים והאמוראים ובשם של בעלי המאמר:

יתירה מזו: המדובר בגמרא שם אינו אודות סוגיא

העוסקת בהלכה למעשה, אלא בעניין פלגש בגבעה. וגם על זה אומרת הגמרא שם ש"אלו ואלו דברי אלוקים חיים!"

ובמשנת חב"ד מודגש עניין זה באופן מיוחד. וכפי שכתב הגה"ק רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל וז"ל²⁴: "אין ספק כלל וכלל, שכל מה שנאמר בתורה שבכתב ובתורה שבעל-פה, הן בהלכה והן באגדה, ובכל הספרים שחיבורם חכמים צדיקים שלמדו תורה לשמה, וכן ההלכה שעליה אמרו אחר כך ש'ברותא היא' – כולם ממש אמר ה', ובאותו הלשון ממש, שנאמר כמו שהוא ממש, וה' עצמו אומר ההלכה, והוא עצמו אמר ש'ברותא היא'. וכן כל האביעיות שנשארו ב'תיקו', והדברים שנשארו ב'תיבותא', כולם אמרם ה', והוא אמר גם כן ה'תיקו' וה'תיבותא' וכדומה".

אמנם הבנת פרטי הדברים דורשת ביאור נרחב ומקיף, אך נקודת העניין היא, שכל דברי התורה שבכתב ודברי חז"ל, מלבד משמעותם הפשוטה המובנת בשכלנו, יש להם משמעות רוחנית בעולמות העליונים. ומצד משמעותם של הדברים ברוחניות, מתחייב שלפי שיטה זו הדין הוא כך וכך ולפי שיטה זו הדין הוא כך וכך. ומצד עניינה של דעה אחת, הדעה האחרת מופרכת עד כדי כך שהיא בבחינת "ברותא"²⁵.

ועל דרך זה בנוגע למחלוקת בגיטין שם בנוגע לפלגש בגבעה: במשמעות הרוחנית של העניין, מצד אופן השגתו של רבי אביתר צריך להיות שבמעשה שאירע היה כך וכך, ומצד אופן השגתו של רבי יונתן מתחייב צריך לומר שכך וכך היה, אף שבגשמיות המציאות הייתה באופן אחד בלבד. ועל דרך זה בנוגע לדברים רבים שהוזכרו בדברי חז"ל, וכפי שיתבאר להלן במאמרים הבאים א"ה.

חסד וגבורה ללא הגבלה

אחת הרוגמאות להבנת עניין זה שהדין מצד עצמו מופשט מחסד או גבורה, ומאידך – הוא עצמו כולל בהעלם את שניהם הוא:

מבואר בתורת החסידות²⁶, שכאשר אדם עושה מצווה, מצד אחד הסברא נותנת שמגיע לו שכר על כך שהרי הוא קיים את רצון הקב"ה ועושה מצוותו; אך מצד שני, כאשר אדם מקיים מצווה, יש לו הרגשה כלשהי של מציאות עצמית, וביחס לרוממותו האמתית של הקב"ה כל תחושה של מציאות עצמית נחשבת כחוצפה ממש.

24. לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמ' רסו.

25. ועל-דרך המבואר בסעיף הבא בנוגע לחסד וגבורה, שמצד החסד שלמעלה ההתחסדות היא בלי גבול ואין כל מקום לעניינה של מידת הגבורה והצמצום, ומצד מידת הגבורה הוא להיפך.

26. המשך תרס"ו עמ' תלד.

ונמצא, שיש צד לתת לו שכר על קיום המצווה; ויש צד להענישו על כך שלא עבר מתוך ביטול והתמסרות לפי ערך גדולתו האמתית של הקב"ה.

שני צדדים אלה נובעים משתי המידות חסד וגבורה: מצד מידת החסד הקב"ה מתפשט ומתקרב לכל אדם, ורואה את הטוב שלו ומתעלם מהרע שבו. לכן מגיע לאדם שכר עצום על הטוב שעשה בעצם קיום המצווה; אך מצד מידת הגבורה, המדקדקת בכל דבר שיהיה על-פי שורת הדין, מתבקש להיפך. כיוון שהעושה מצווה אינו בטל ומסור מספיק לקב"ה, ו"לגבי אמתית העצמות, הרי כל נמצא אין עבודתו כרבעי", "וכמו שכתוב²⁷ הן שמים לא זכו בעיניו, ובמלאכיו ישים תהלה", אם כן לא רק שאין מגיע לו שכר, אלא שיש לדקדק ולדון אותו על הרגשת מציאותו העצמית בעת קיום המצווה, ועל חוסר התמסרותו לקב"ה.

בהשקפה ראשונה נראה, ששתי גישות אלה כלפי אותו האדם, הנובעות ממידות החסד והגבורה הבלתי-מוגבלות של הקב"ה, מנוגדות אחת לשנייה בתכלית.

ואדרבה, כיוון ששתי הסברות נובעות ממידותיו של הקב"ה הבלתי-מוגבלות, לכאורה ההתנגדות של אחת לשנייה גם היא בלתי-מוגבלת: אם הקירוב של הקב"ה לכל קוראיו היה בהגבלה, וכך גם הרוממות שלו מכל הנמצאים הייתה מוגבלת – הניגוד ביניהם לא היה קיצוני כל כך, ואולי אף היה ניתן למצוא מצבים בהם תהיה הסכמה ביניהם; אבל כיוון שהחסד והגבורה הן מידות בלתי-מוגבלות, אזי ההתנגדות היא מוחלטת לכאורה.

אך האמת היא, ששתי הגישות הן אמת. הקב"ה עצמו הוא אינ-סופי ובלתי-מוגדר, ולא ניתן להגדירו כקרוב לכל נמצא ולא כמרום מכל הנמצאים; ודבר זה עצמו הוא הגורם לכך שיש בו את שתי המידות הללו. לכן, על-אף שבחיצוניות הן שתי מידות וגישות הפכיות,

מכל מקום בפנימיות העניין, שתי המידות הן אמת ממש: האינ-סופיות של הקב"ה כפי שהיא באה במידת החסד היא בציור של קירוב אינ-סופי לכל נברא; ואילו האינ-סופיות כפי שהיא באה במידת הגבורה היא באופן של רוממות עד אין קץ מכל נברא. שתי המידות נובעות מהאינ-סופיות שלו, ולכן שתייהן אמת.

זהו תוכן מאמר התיקוני זוהר²⁸ "אור-אינ-סוף למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית": הקב"ה מצד עצמו הוא אינו בגדר "מעלה" או "מטה". אך דווקא מפני שהוא אינו מוגדר כלל, הוא מתפשט למטה מטה עד אין תכלית – עניינה של מידת החסד; והוא מתעלה ומתעלם בעצמותו עילוי אחר עילוי עד אין קץ – עניינה של מידת הגבורה.

ועל-דרך זה בדיני התורה: כיוון ש"אורייתא וקוב"ה כולא חד"²⁹, אם כן כשם שהקב"ה למעלה מהכול ומצד זה הוא כולל את הכול והחסד והגבורה אינם סותרים לגביו, כך גם התורה, שהיא חכמתו של הקב"ה המאוחדת עמו בתכלית האיחוד, כוללת את הכול. לכן, גם כפי שהיא באה למטה יש בה מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, והם אינם סותרים זה לזה – "אלו ואלו דברי אלוקים חיים".

מופשט מהכול וכולל הכול

מעין דוגמה לכך ניתן להביא ממצאות המן: מצד אחד המן היה לחם גשמי שבני ישראל אכלו בגשמיות ממש; אך מצד שני היה המן "לחם מן השמים"³⁰ – לא רק שבא מן השמים אלא שהיו בו כמה תכונות "שמימיות" ורוחניות. אחת הבולטות שבהן היא מה שהמן היה "מתהפך לכמה טעמים"³¹: בני ישראל יכלו לטעום בו איזה טעם שרצו. והדבר מופלא: כיצד יכולים טעמים הפכיים לשכון באותו מאכל?

28. סוף תיקון נז (וראה שם תיקון יט – מ, ב).

29. ראה זוהר חלק ג עג, א.

30. בשלח טז, ד.

31. יומא עה, א.

27. איוב טו, טו. שם ד, ית.

ומבואר בחסידות³², שהמן היה שונה משאר דברים גשמיים: לכל דבר גשמי יש שורש רוחני, אך בדרך כלל כאשר הדבר יורד לעולם הגשמי ישנו נתק מסוים בין השורש הרוחני, למציאות כפי שהיא בעולם הגשמי; מה שאיננו במן היה פלא מיוחד: גם כפי שהוא ירד לגשמיות, הורגש בו שורשו הרוחני כפי שהוא. וכיוון שלחם רוחני מופשט לגמרי מטעמים – הוא לא מר, לא מתוק ולא חמוץ, לכן גם המן שלמטה, שבו האיר בגלוי שורשו הרוחני, היה מופשט מהגבלת הטעמים, והוא כלל יחד את כל הטעמים השונים והמנוגדים כמו חמוץ ומתוק, מבלי שטעם אחד יחליש את הטעם השני.

כללי הפסיקה אל מול הבת־קול

על־פי יסוד זה יתבאר גם המעשה עם תנור של עכנאי שהוזכר לעיל סעיף א. כפי שהובא שם, חכמים נחלקו עם רבי אליעזר בנוגע לדינו של תנור זה, שחכמים טמאו ורבי אליעזר טיהר. ואפילו שיצאה בת־קול ואמרה שהלכה כרבי אליעזר, חכמים הכריעו על־פי דעת הרוב, כיוון שכך צריכה להיות ההכרעה על־פי כללי התורה.

במעשה זה ישנו קושי עצום:

מחד גיסא, ישנו הכלל ההלכתי שנקבע בידי הקב"ה, ש"תורה לא בשמים היא" ו"אחרי רבים להטות", ואם כן אין להתייחס לבת־קול התומכת בדעת רבי אליעזר אלא להטות כדעת הרוב ולטמא. מאידך גיסא, יוצאת בת־קול, שהיא מגלה את דעתו של הקב"ה, ומכריזה "מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום", והיינו שנותן התורה עצמו מגלה שדעת רבי אליעזר היא הנכונה.

אם כן, מהי האמת במקרה זה? פסיקת ההלכה כדעת הרבים היא ודאי נכונה ואמתית שהרי כך נקבע על־פי כללי תורת אמת; אך מאידך יש את גילוי דעתו של הקב"ה כרבי אליעזר שגם היא אמת לאמתה. ונשאלת השאלה: כיצד יכולות להיות שתי אמיתות סותרות?

והנה, בתירוץ סוגיא זו מצינו שני אופנים כלליים:

רב ניסים גאון כתב³³, שבת־קול זו אינה משקפת את הפסקידין האמתי, את "דעתו" של הקב"ה כביכול, אלא מטרתה הייתה "לנסות את החכמים אם יניחו הקבלה שבידם והגמרא שבפיהם בשביל בת־קול ואם לאו". כלומר: כל ההוכחות והניסים שנעשו היו בבחינת ניסיונות לבחון את נאמנותם של חכמים לכלל ההלכתי שקיבלו בסיני, שבמקרה זה עליהם לנהוג באופן של

"אחרי רבים להטות". וכך גם הבת־קול שיצאה ואמרה שהלכה כרבי אליעזר אינה אלא חלק מניסיון זה, ו"דומה למה שכתוב כי מנסה ה' אלקיכם אתכם".

אבל שיטה זו מוקשית מאוד. שהרי הכתוב "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם" עוסק במקרה של נביא שקר שבא ואומר שהקב"ה התגלה אליו ואמר לו שאחד מדיני התורה התחלף. ועל כך אומר הכתוב, שעלינו לדעת שזהו שקר והקב"ה לא אמר כך. ואף־על־פי שהנביא שקר עשה מופת והעמיד חמה ברקיע ומכך הוא רוצה להוכיח שדבריו הם אמת, מכל מקום עלינו לדעת שהקב"ה נתן לו כוח לעשות מופת זה רק בכדי לנסותנו; אך כאן אין המדובר במעשה חיצוני המנסה להוכיח שהלכה כרבי אליעזר, אלא הבת־קול המתגלה מן השמים היא עצמה אומרת במפורש שהלכה כרבי אליעזר, וקשה מאוד לומר שהבת־קול תאמר דבר שקר ח"ו בכדי לנסות את החכמים!

ואין לפרש את כוונתו של רב ניסים שזה גופא היה הניסיון, שיצאה בת־קול שהייתה נדמית כאילו היא באה מהקב"ה, והחכמים עמדו בניסיון והכירו בכך שהאמת היא שהבת־קול אינה מאת הקב"ה, והדבר דומה למופת של נביא שקר. שהרי דבר זה לא נתפרש בשום מקום. ובנוסף לכך, הרי בהמשך הסיפור, אליהו הנביא סיפר לרבי נתן שהקב"ה "קא חייך" ואמר "נצחוני בני", ולא שייך לומר "ניצחוני בני", אם הבת־קול אינה מאת הקב"ה.

ההכרעה נמסרה לחכמי ישראל

והנה, הר"ן בדרשותיו³⁴ מבאר בכיוון הפוך. לשיטתו, החכמים ידעו שהבת־קול מגיעה מהקב"ה, והאמת היא עם הבת־קול, ומכל מקום עמדו בדעתם לטמא כדעת חכמים – למרות שדעה זו אינה נכונה.

בכדי לבאר את העניין, הר"ן מקדים וכותב יסוד במהות דברי חכמים, ומפרש את הכתוב "וידבר אלוקים את כל הדברים האלה לאמר", שכל דבר מדברי תורה שאומרים החכמים, ו"אפילו דברי מי שלא הגיע אל האמת", גם הוא נכלל ב"כל הדברים" ו"הכול ניתן בסיני".

ועל־פי זה מבאר בנוגע לסוגייתנו, שגם כאשר "ראו כולם שרבי אליעזר מסכים אל האמת יותר מהם, וכי אותותיו כולם אמתיים צודקים, והכריעו מן השמים כדבריו", מכל מקום לא נטו מן הכלל ש"לא בשמים היא", והיה עליהם לעמוד בדעתם גם כשידעו ש"שהיו מסכימים הפך מן האמת", כי "ההכרעה נמסרה לחכמי הדורות, ואשר יסכימו הם הוא אשר ציווהו ה'".

34. דרשה זו. תמצית הדברים הובאה בקצות החושן בהקדמה.

כלומר, לדברי הר"ן גם דבר "שלא הגיע אל האמת" נכלל ב"וידבר אלוקים את כל הדברים", ולכן על־אף שהוכח מן השמים שהלכה כרבי אליעזר, בכל זאת הפסקידין של תורה הוא כחכמים אף שדבריהם הם "הפך מן האמת".

והדברים קשים להבנה:

אם אכן פוסקים כדעת החכמים גם כאשר טעות בידם, זאת אומרת שההלכה נקבעת כשיטה שאינה נכונה, וכיצד אפשר לקרוא לפסק זה "תורת אמת"?

והקושי בשיטת הר"ן הוא כללי יותר: כיצד ייתכן לומר שהקב"ה קבע בתורתו כלל שנפסוק על־פי דעת החכמים גם כאשר הם סוברים "היפך מן האמת"³⁵? האם הקב"ה מצווה אותנו לטהר דבר כאשר הדבר הוא בעצם טמא?!

יש המבארים, שישנן דרגות שונות בהבנת האמת של תורה: ישנה ההבנה האמתית כפי שהיא אצל הקב"ה; אך האדם הנחות אין בכוחו לעמוד על אמיתותה של התורה, ולעיתים מוציא בלימודו הלכה אחרת מכפי שמוכנת אצל הקב"ה. ובכל זאת מצווה הקב"ה לפסוק כפי המובן לנו בעולם הזה – "אחר רבים להטות", כי זוהי האמת שכן אנוש מסוגל להשיגה לפי קטנות שכלו.

אך ביאור זה תמוה מאוד.

קשה מאוד לומר, שמפני שקצרה דעת בני האדם ואין באפשרותם לעמוד על אמיתות ההלכה כפי שהיא מצד הקב"ה, לכן תיחשב הבנתם לאמת!

משל למה הדבר דומה: לחכם בחכמת הרפואה הבונה מחקר מקיף על עניין מסוים בחכמה זו, אך קרה מקרה ושלא באשמתו נתעלמה ממנו ידיעה מסוימת השומטת את היסוד מתחת כל הבנין. במקרה זה, למרות שהחכם אינו אשם בכך שמחקרו לא מדויק מחמת התעלמות הידיעה ממנו שלא באשמתו, מכל מקום אף אדם לא יטען שכיוון שהחכם אינו אשם והוא מצידו השתדל להשיג ככל יכולתו – תוצאות המחקר אמת, וכך יש לנהוג הלכה למעשה בריפוי בני אדם...

35. במאמרים הבאים יתבאר א"ה, כיצד ניתן לפרש את לשון הר"ן על־פי דרך החסידות.

וכך גם בנידון דידן: וכי משום שהשכל האנושי מוגבל ולפעמים אינו מצליח להשיג את אמיתותה של תורה כפי שהיא אצל הקב"ה, נאמר שגם מי שלא הגיע אל האמת תיחשב דעתו כאמת, וכך נפסוק הלכה למעשה?!

דעת הקב"ה, דעת מתיבתא דרקייעא ודעת חכמי ישראל

והנה, על־פי הביאור המוזכר לעיל ממאמרי חסידות³⁶ בעניין "אלו ואלו דבר אלוקים חיים", מיושבת היטב גם סוגיא זו. בחסידות גם מביאים את הכתוב "וידבר אלוקים את כל הדברים האלה", ומבארים שתיבה זו כוללת גם את החילוקי דעות שבתורה שגם הם ניתנו במתן תורה, אך כוונת הדברים היא, שכיוון שכולם ניתנו בסיני מאת הקב"ה עצמו, אם כן בוודאי שכולם אמת.

**בדין כפי שהוא ניתן
בסיני, מראה הקב"ה
למשה רבינו את ה"מ"ט
פנים טהור" ואת ה"מ"ט
פנים טמא", וכל צדדים
אלו הם חלק מתורת ה'
שכולה אמת**

והביאור בזה: כשם שבנוגע למחלוקות בין חכמי ישראל אומרת התורה ש"אלו ואלו דברי אלוקים חיים", מפני ששתי הדעות נובעות מסברא מופשטת הכוללת את שתי הדעות של פטור וחייב וממנה הן מסתעפות, ולכן שתיהן אמת; כך גם בנוגע למחלוקות בין "דעת תורה" כפי שהיא אצל החכמים שבעולם התחתון לבין "דעת תורה" ב"שמים":

הדין בתורה מצד עצמו מופשט הן מדעת חכמים שלמטה והן מדעת ה"שמים", והוא כולל בהעלם את שתיהן; ומצידו גופא מתחייב, שבדעת ה"שמים" הדין יהיה טהור ובדעת חכמים שבארץ הדין יהיה טמא. ובדוגמת חילוקי הדעות הנעשים כתוצאה מנטיית תנא אחד לצד החסד ונטיית תנא אחר לצד הגבורה. והיינו שחילוקי הדעות אינם מתחילים מדעת השמים או הארץ, אלא מהסברא של התורה עצמה המופשטת משתי הדעות, וממנה הן מסתעפות, וכל דעה פוסקת בהתאם להבנתה.

ועל־דרך זה בנוגע לפלוגתא ב"שמים" גופא: בגמרא³⁷ מבואר, שישנה מחלוקת במתיבתא דרקייעא במקרה של ספק האם הבהרת קדמה לשיעור לבן או

36. ספר המאמרים עטר"ת שם.
37. בבא מציעא פו, א.

אור וחיות נפשנו ניתן לנו

התוועדות י"ט כסלו עם המשפיע הרב שניאור זלמן גופין

הנשמתי. לכן הוא ה"חוצה" הכי קיצוני שיכול להיות. וזהו העניין של "יפוצו מעיינותיך חוצה": ה"מעיינות" היינו האמונה הנובעת מהנשמה האלוקית, ו"מעיינות" אלו צריכים להתפשט ולהתגלות ב"חוצה", בשכל האנושי, שגם בו תיקלט ההכרה שהוא נברא של הקב"ה.

לאור זאת נבין מדוע רק לאחר פטרבורג, כאשר אדמו"ר הזקן החל לומר חסידות בהרחבה ובביאור עד שגם השכל האנושי יכול היה לקלוט את האמת האלוקית, התחיל העניין האמיתי של "יפוצו מעיינותיך חוצה". זה עניינו של חג י"ט כסלו: אז התחיל שלב עיקרי חדש בגילוי האלוקות בעולם.

חד וחלק

ידוע, שאחד החידושים ההלכתיים שהנהיג אדמו"ר הזקן הוא השחיטה בסכינים מלוטשים. את משמעותו של חידוש זה ביאר בהזדמנות מסוימת הרב זלמן שמעון דבורקין ע"ה, רבה של שכונת קראון הייטס: עד תקופת אדמו"ר הזקן היו שתי אפשרויות לשחוט: ניתן היה להשתמש בסכין רק בעל להב חד. אבל החיסרון בכך היה, שסכין זה היה נפגם בקלות רבה והדבר גרם לבעיות הלכתיות: לחילופין, היו ששחטו בסכין עבה שאינו נפגם בקלות, אך דבר זה גרם לבעיה אחרת – בכדי לשחוט בסכין עבה יש צורך להוליך ולהביא את הסכין למשך זמן, וגם דבר זה מעורר בעיות הלכתיות. החידוש של אדמו"ר הזקן פתר את שתי הבעיות: סכין עבה המלוטש משני צדדיו, הוא גם חד וגם חלק.

אולי ניתן לומר, ששתי מעלות אלה יחד – "חד וחלק" – קיימות גם בדרכו המיוחדת של אדמו"ר הזקן בעבודה הרוחנית. "חד" מבטא את חריפות השכל, ו"חלק" מבטא את התמימות של האמונה. השכל שואל

באחת ההתוועדויות אמר אדמו"ר הרש"ב נ"ע בקשר למענה המשיח לבעש"ט על שאלתו "אימתי קאתי מר?" – "לכשיפוצו מעיינותיך חוצה", שעניין ה"יפוצו" החל בעיקר לאחר י"ט כסלו. דבר זה בא לידי ביטוי בהבדל בין מאמרי אדמו"ר הזקן שנאמרו לפני המאסר בפטרבורג ובין המאמרים שנאמרו לאחר מכן. לפני כן היו המאמרים קצרים, עם הרבה אור ואש של התלהבות, ואילו לאחר מכן המאמרים מבוארים ומוסברים ביתר היגיון והבנה. ועל כך אמר הרבי הרש"ב, שבמאמרים מבוארים אלו התחיל להתגשם העניין של "יפוצו מעיינותיך חוצה".

ביאור הדברים: הכוונה "חוצה" אינה רק לאנשים הנמצאים בחוץ כביכול, אלא גם למושג הנקרא "חוצה", "חוצה" באיכות. מקום שמצד גרדיו הוא אינו כלי לאלוקות. בכוחות הנפש, המקביל למושג "חוצה" הוא השכל האנושי, שהוא המנגד המשמעותי ביותר לאלוקות.

מדוע? מציאות גשמית אינה מהווה ניגוד לאלוקות כמו השכל. כאשר מסתכלים על אבן וחושבים מהי סיבת קיומה ומהיכן היא נוצרה, מגיעים להכרה שיש בורא לעולם והוא ברא את האבן, שהרי אין דבר עושה את עצמו. לעומת זאת, סברא הגיונית פשוטה ביותר, בדוגמת החשבון ששתיים ועוד שתיים שווה ארבע, אינה מעידה על כך שיש לה בורא. אף אדם אינו שואל את עצמו: מדוע שתיים ועוד שתיים שווה ארבע. הוא מבין זאת כדבר המובן מאליו, וכי יתכן אחרת? כך הדבר בכל רעיון שכלי. השכל הוא אמת חזקה שאינה זקוקה למשען כלשהו.

זו הסיבה ששכל הוא המנגד הכי גדול לאלוקות, והוא הכוח שיכול להתנגד ולהחליש את תוקפה של האמונה

או שהדין הוא חייב או שהדין הוא פטור, ולא ניתן בשום אופן לנהוג כשתי השיטות יחד. ההנהגה בפועל בגשמויות אינה סובלת שתי דעות.

וגם פרט זה ניתן להמחשה ממצאות המן: במן עצמו היו כלולים כל הטעמים יחד מחמת היותו "לחם מן השמים" גם כפי שהוא בארץ; אך ודאי שהאדם האוכל לא טעם גם את המרירות וגם את המתקוה בבת אחת! אמנם המן הוא מופשט וכולל את כל הטעמים, אבל כל זאת הוא כאשר מדברים על המן, אך כאשר מדובר על החך הגשמי – הוא אינו מסוגל לטעום את ההפכים של מר ומתוק באותו המאכל ובאותו הרגע, ובוודאי שהאדם הרגיש רק את הטעם המסוים בו בחר.

וכך גם בענייננו: כאשר מדובר על התורה – שתי הדעות הן אמת; אך כאשר מדובר על ההנהגה בפועל – בהכרח שישנה הכרעה כדעה אחת.

וכשם שכל דיני התורה, הן הפטור והן החייב, נובעים מהתורה עצמה: היא עצמה אומרת שמצד חסר צריך להיות פטור ומצד גבורה חייב, כך התורה עצמה אומרת שכאשר מדובר על השכל המופשט – שתי הדעות הן אמת; ואילו כאשר מדובר בנוגע להלכה – ההלכה היא כדעה אחת.

ובהכרח לומר, שאף שהסברא המופשטת מצד עצמה כוללת את שני הצדדים, הן חייב והן פטור, הן טהור והן טמא, בהשוואה, ומצד זה אין הכרעה לצד מסוים; מכל מקום ישנה בחינה עליונה יותר בתורה שביכולתה להכריע בין הצדדים ולפסוק כצד מסוים, והיא הגורמת לכך שההלכה תהיה כפי דעה אחת בלבד.

ועל-פי זה, הפסיקה להלכה אינה נובעת מחמת חוסר ברירה והכרח מעשי לפסוק כדעה אחת ח"ו, אלא יש סיבה פנימית ועמוקה מדוע הפסק הוא כך ולא אחרת. ובחינה עליונה זו, הנעלית עוד יותר מ"דעת תורה" כפי שהיא מתגלה על-ידי התואר "הקב"ה" במתיבתא דרביקעא, מתגלה דווקא אצל חכמי ישראל למטה, כדברי חז"ל שהובאו לעיל סעיף א: "תורה לא בשמים היא". והטעם לכך מרומז בלשון הקב"ה עצמו שאמר "נצחוני בני, נצחוני בני": דווקא בני ישראל, עליהם נאמר "בנים אתם לה' אלוהיכם"³⁸, יש בהם את היכולת להשיג את הבחינה המכריעה שמצידה נפסקת ההלכה כשיטה מסוימת דווקא, וכפי שיתבאר כללות עניין זה להלן במאמרים הבאים.

להיפך: "הקב"ה אומר טהור, וכולהו מתיבתא דרביקעא אמרי טמא. ואמרי מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני. . . שדרו שליחא בתריה. . . אמר טהור טהור". ונשאלת השאלה: כיצד ייתכן שבני מתיבתא דרביקעא יחלקו על דעת הקב"ה³⁸?

אלא שגם כאן הביאור הוא כאמור לעיל: דיני התורה העוסקים בנגעים מופשטים מהתייחסות מפורשת למקרה של ספק זה; אך בהעלם הם כוללים ומחייבים את שני הצדדים – לטהר ולטמא. מצד התורה עצמה מתחייב שבני מתיבתא דרביקעא יסברו שהדין הוא טמא, ולפי דעת הקדוש ברוך הוא, שהוא תואר המורה על בחינה מוגדרת באלוקות המתגלה באופן מסוים³⁹, הדין צריך להיות טהור. ולכן, כאשר התעוררה שאלה זו ודנו בה בני מתיבתא דרביקעא, כל אחד הבין ופסק כפי המתחייב בדעתו⁴⁰.

הכוח המכריע

עד כאן התבאר כיצד כל שיטה ודעה בתורה הינה אמת, וגם פטור וגם חייב הם חלק מהאמת של תורה. כל הדעות השונות שבתורה, הן של קוב"ה, הן במתיבתא דרביקעא והן בארץ, נובעות מהסברא המופשטת המחייבת את הצדדים השונים של חייב, פטור, אסור, מותר, טמא וטהור.

אך כאשר מגיעים לפסיקה ההלכה בפועל – צריכה להיות ההכרעה או פטור או חייב; או טהור או טמא. כאשר מגיע שלב ההלכה למעשה, אי אפשר לנהוג כשתי השיטות יחד. בפועל ממש על האדם לנהוג עם המציאות שלפניו או כדבר טהור או כדבר טמא,

38. כמו כן צריך להבין את המשך דברי הגמרא "מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני" – כיצד ייתכן שדעת רבה כאן למטה תוכיח ותכריע את הדין בנושא שבו הקב"ה עצמו מגלה דעתו? עניין זה יתבאר א"ה במאמרים הבאים.

39. ראה לקוטי שיחות חלק יב עמ' 65.

40. על-פי זה יובן כיצד פסק הרמב"ם (הלכות טומאת צרעת סוף פרק ב וראה כסף משנה שם) שהדין הוא טמא, אף שהקב"ה אומר טהור: הקב"ה היינו בחינה אלוקית מצומצמת הנרמזת בתואר "קדוש ברוך הוא", אך מצד עצמותו של הקב"ה, כפי שהוא למעלה מתארים, ההלכה היא כפי שנפסק למטה בעולם הזה ולכן הדין הוא טמא.

ולהעיר, שבלקוטי תורה תוריע כד, ד, מצד כדעת הר"ש שפסק טהור, וכותב שכיוון שהקב"ה עצמו אמר טהור כך צריך לפסוק (והכלל "אחרי רבים להטות" הוא בנוגע להכרעה בפלוגתא של חכמי ישראל זה עם זה, מה שאין כן כאן שהקב"ה אמר טהור, עיין שם. וראה לקוטי שיחות שם הערה 35).

ואולי אפשר לומר, שהפלוגתא בין הרמב"ם והר"ש הוא מהו פירוש התואר "קב"ה" שנאמר בסוגיא זו: לשיטת הרמב"ם תואר זה כאן קאי על בחינה אלוקית מוגדרת, וממילא אם כדעת הפוסק למטה מתחייב שהדין טמא כך יש לפסוק למעשה כיוון שהפוסק נקבע על-פי חכמי ישראל למטה; ואילו לשיטת הר"ש תואר זה כאן קאי על הקב"ה עצמו המגלה דעתו ואומר שהדין הוא טהור בנוגע למעשה בפועל.

41. ראה יד, א.

מוחין מאירים ומידות מפנימים

הביטוי "אור וחיות נפשנו" כולל שתי הגדרות – "אור" ו"חיות". מהו ההבדל בין אור לבין חיות?

כאשר נכנס אור אל החדר, החדר נעשה מואר. האור אינו משנה מאומה בגוף החדר, בחפצים או בחלל שלו; אותם רהיטים ואותו חדר, בדיוק כמו קודם, נהיו כעת מוארים. מה שהשתנה הוא המבט שלנו, שביכולתנו לראות את הדברים.

אך בשונה מעניין ה"אור" המאיר את הדברים מבחוץ, ה"חיות" מחיה את הדבר החי בפנימיותו. אדמו"ר הצמח צדק כותב בספרו "דרך מצותיך" (מצות האמנת אלקות פרק א), שהגוף כשלעצמו, ללא הנפש המחיה אותו, הוא כבשר ועצמות המונחים בקדרה, וכאשר נכנסת בו הנפש הוא הופך לאדם חי. החיות אינה ממלאת חלל כלשהו בגוף, אלא היא הופכת את הבשר עצמו לבשר חי.

וכך גם לגבי תורת החסידות: מלבד היותה "אור" המגלה את האמת כמות שהיא, את האמת שיש אלוהים בבריאה, את האמת של אחרות ה', של האמת בכוונת הבריאה, היא גם נותנת לאדם חיות פנימית בכל זה. האור שייך למוחין, הוא מביא את האמת כמות שהיא ללא התפעלות מאמת זו; לעומתו, החיות שייכת למידות, האמת נעשית שייכת לאדם עצמו. הוא מתפעל ממנה, זה נוגע אליו.

ה"אור" של חסידות מאיר בעיקר בעת הלימוד. אז נדרש להבין את העניינים כפי שהם באמיתותם, ואילו ה"חיות" של חסידות מאירה בעיקר בעת התפילה. אז המטרה היא לא להבין את העניין ביתר עמקות, אלא להפנים את הדברים יותר. שהדבר הנלמד ישנה קצת את הראש שלי, את סדר היום שלי, שיפעל עלי, שיחיה אותי.

ומסתפק בכל דבר, ואין בו את התמימות והצר ה"חלק" שבאמונה טהורה. תורת החסידות משלבת את שני הדברים יחד: מצד אחד חסידות היא אמונה טהורה. במאמרי חסידות מוצגים יסודות האמונה בצורה ודאית ומוחלטת, ללא כל צד של ספק וללא כל התדיינות, בשונה מפילוסופיה וחקירה הנותנים מקום לדיון אודות המושגים הנדרשים; מאידך, חסידות אינה משאירה את יסודות האמונה ברובך שלמעלה מהבנה, אלא היא מסבירה ומבארת את הדברים גם בשכל האנושי. דבר זה גורם לכך שגם חריפות השכל אינה מפריעה לאמונה התמימה. "חד וחלק".

מי שאמונתו חזקה, אינו חושש להתעסק עם שכל. אם האדם אינו משתית על השכל את בסיס חייו, אלא לימודו ועיונו השכלי הוא רק מפני שברצונו לשכנע גם את השכל, השכל לא ישפיע על האמונה ויחליש אותה ח"ו, אלא להפך – השכל יושפע מהאמונה. דבר זה ניכר במוחש אצל מי שלומד חסידות: ההבנה השכלית אינה גורמת חלישות ורפיון, אלא רק מחזק את הקשר של האישיות של האדם עם הקב"ה. האמונה שבעומק הנשמה מאירה בפנימיות האדם. זה החידוש של י"ט כסלו.

אמונה טהורה

ישנו ביטוי ידוע בתנאי: "אמונה טהורה". "טהורה" פירושה נקיה. האמונה היא טהורה ונקיה מחישובי השכל. אם האדם מאמין שהקב"ה ברא את העולם רק בגלל שכך מובן מאליו, שהרי אין דבר עושה את עצמו, זו אינה אמונה טהורה; אמונה טהורה פירושה שהיא נקיה משכל והיגיון.

ולכאורה, כיצד מתיישבים הדברים עם הדרישה ללמוד חסידות ולהבין ענייני אלוהות?

אלא שמצד אחד אכן צריך לעסוק בכל היכולת בשכל בכדי להבין אלוהות, אולם לאחר מכן על האדם לבטל את השכל, ולהגיע להכרה שלשכל אין כל ערך כלפי הקב"ה. אם האדם לא עסק תחילה בליבון העניינים בשכל, הרי גם אם הוא מצהיר שאינו עוסק במחקר אלוהי – סוף סוף האמונה נובעת מהשכל וקשורה בו. בשכבה הפנימית השכל פעיל ומעורב והאמונה באופן זה לא נקראת אמונה טהורה. האדם לא התנתק מהשכל, אלא התעלם ממנו. אבל גם כאשר מתעלמים מהשכל, השכל עצמו אינו נעלם.

הדרך להגיע לאמונה טהורה היא, כאשר משתמשים

עם השכל להשגת ענייני האמונה, ומתוך כך מגיעים להכרה עמוקה שהשכל הוא אין ואפס, שהאלוהות היא למעלה מעלה מן השכל והשכל אינו יכול להיות כלי לקלוט אותה. רק אז האדם יכול להפשיט את עצמו לגמרי מהשכל ולהיות בלתי תלוי בו, ואז מאירה בו האמונה הטהורה שלמעלה מהשכל. דבר זה אפשרי אך ורק לאחר עיסוק מרובה בלימוד ועיון בתורת החסידות.

בהפשלת השכבות החיצוניות המסתירות על האמת הפנימית ישנם שלבים רבים. מסופר על חסיד שנכנס ליחידות לאדמו"ר הזקן והתלונן שעבודתו אינה אמיתית. תוך כדי שהוא מפרט את הדברים, הוא התלונן וטען שגם התלונה על כך אינה באמת, והוסיף כי גם העובדה שהוא מתלונן על התלונה היא לא באמת... וכך המשיך וטען על תלונותיו הבאות כי גם הן אינן אמיתיות, עד שבפעם השביעית הוא נפל מתעלף. הגיב על כך אדמו"ר הזקן ואמר, שההתעלפות היתה אכן באמת.

תוכנו של סיפור זה הוא – הפשלת הלבושים. בכל פעם שאותו חסיד חש בקרבו שעבודתו איננה אמיתית והתלונן על כך, הוא השיל מעצמו לבוש מזויף נוסף, ובכל פעם הוא התקרב יותר ויותר אל האמת, עד שלאחר שהשיל את כל הלבושים הוא אכן הגיע לאמת הפנימית שלו והתעלף. על כך העיד אדמו"ר הזקן שההתעלפות היתה באמת. ראו שאכן זה נגע לו באמת, עד שהדבר הביא לתוצאה מוחשית של טלטול כל מציאותו.

הפשלת הלבושים

זהו הסדר של החדירה לאמת שבקרבתו: צריך ללמוד חסידות בעומק, ואחר כך מגיע השלב של עבודת התפילה, שתוכנה הוא להסיר את הלבוש של ההשכלה ולחדור עוד יותר פנימה. אמנם הדברים הנלמדים הם עניינים הכי נעלים בגדולת ה', אולם כאשר מגיעים לתפילה האדם צריך לבחון האם העניין שייך אל החיים האישיים שלו. אז מתגלה פתאום שכל ההשכלה היא כעין לבוש, זה לא האדם עצמו. בעת התפילה צריך לעבוד על כך שענייני האלוהות לא יישארו רק בהשכלה, אלא יפעלו שינוי בחיי היום-יום.

אחר כך ישנה העבודה של קריאת שמע של המיטה, שעניינה הוא עריכת חשבון הנפש על ההתנהגות במשך היום. כאן מתקדם האדם בצעד נוסף פנימה. הוא קולט שייתכן שההנהגה במשך היום שהיתה אמורה להשתנות בעקבות התפילה, לא השתנתה לגמרי. האדם מרגיש שהעניין עדיין לא פעל מספיק על מהותו הפנימית.

מה עושים? מתיישים להתוועד! בזמן ההתוועדות

האדם יושב עם חבריו הקרובים, משיח בפניהם את אשר על לבו ואומר לעצמו: "מה יהיה עם כל העבודה שלי, היא איננה אמיתית, הלימוד הוא רק בהשכלה, התפילה אינה בהרגש אמיתי, הקריאת שמע שעל המיטה גם היא לא באמת, הכל זה רק לבוש".

וכך בכך פעם שהאדם מחפש יותר את האמת הפנימית שלו, בכל פעם שהוא חש כי המצב עד כה אינו מספיק אמיתי, זהו שלב נוסף בהשלת השקר; הוא מתקדם בעוד צעד אל האמת. שהרי בפנימיותו אכן ישנה נקודת אמת, שהיא "מבריה מן הקצה אל הקצה".

עבודה כזו, כפי הדרכת תורת החסידות, מביאה בסופו של דבר חיות אמיתית.

ריקבון במקום הצמיחה

הסדר הטבעי הוא, שכאשר נוטעים גרעין בארץ הגרעין נרקב תחילה ורק אחר כך הוא מצמיח פירות. כל עוד הוא נשאר בשלמותו, לא תהיה ממנו שום צמיחה. כאשר הוא נרקב הוא מתאחד עם כוח הצומח שבארץ המצמיח על ידו עץ נושא פירות משובחים. אם יניחו את הגרעין על השולחן ונשקה אותו במים, הוא אכן ירקב אבל לא יצמח ממנו כלום. באחד המאמרים מסביר הרבי הרש"ב, מדוע דווקא כאשר הגרעין נרקב באדמה הוא מצמיח, כיוון שהריקבון צריך להיות במקום הצמיחה, בתוך האדמה, שם נמצא דבר ה' של "תוצא הארץ", וממנו נובע כוח הצומח שבארץ. כאשר הגרעין נרקב באדמה, הוא מתבטל לדבר ה' שבתוך האדמה ואז מתעורר בו כוח הצומח; אולם כאשר הגרעין יימצא במקום אחר שאינו מקום הצמיחה, לא יצמח ממנו מאומה.

י"ט כסלו - יום של חיות פנימית

אצל חסידים בדורות קודמים, י"ט כסלו העניק חיות חסידית לכל השנה. היארצייט של אבי ז"ל הוא במוצאי י"ט כסלו. זכורני, שכאשר לקה בהתקף לב קשה, ממנו נפטר בהמשך אותו הלילה, עמתי לידו, ותוך כדי שהוא מעסה בידיו את לבו הכואב הוא פנה ואמר לי: "מה הנך עושה כאן כעת? היום י"ט כסלו, לך להתוועד..."

ברוסיה, היכן שאבי התחנך, המשמעות של החיות החסידית לא הייתה התלהבות גרידא, אלא זה היה במשמעות של חיים כפשוטם: למסור את הנפש למען חיי תורה ומצוות! ואת החיות הזו הם שאבו מי"ט כסלו. ובלשון הרבי הרש"ב במכתבו הידוע, ביום זה "אור וחיות נפשנו ניתן לנו".

גם כיום י"ט כסלו מעניק חיות פנימית בעבודת ה'. אמנם המסירות נפש היום אינה כמו בימים ההם, אך גם כיום יש צורך במסירות נפש בעבודת ה': לוותר קצת על הנוחיות, על התאוות, ולהתמסר יותר לעבודת ה'. כאשר מתוועדים ביום כזה כדי לספוג חיות פנימית, צריכים להיות לגמרי בתוך ההתוועדות. לא לחשוב על מחר, על תכניות כאלה ואחרות. כאשר מתוועדים כך, אזי המחר יהיה אחרת. התפילה של מחר תהיה באופן שכל כולך שקוע בה, כך גם הלימוד ושאר ענייני עבודת ה'.

כך הם פני הדברים גם ברוחניות. חשבון הנפש ומרירות על המצב הרוחני מסמלים את הריקבון, את ביטול הציור; לצד זאת, חשוב מאוד לשים לב היכן נרקב הגרעין. יש ריקבון המביא לשבירה ורכדון, ויש ריקבון הגורם לצמיחה ופריחה רוחנית.

אם הסיבה לחשבון הנפש היא כי אינך מרוצה מעצמך, אין לך סיפוק, רצית להגיע להישגים טובים יותר ולא הצלחת, ועל כך הנך עורך את חשבון הנפש

– חשבון זה יביא לנפילת הרוח. זהו ריקבון שלא במקום הצמיחה, והתוצאה של חשבון כזה היא רכדון ומסקנות שליליות. האדם יכול להגיע למצב שהוא אומר לעצמו: אם המצב הוא כך, אולי עדיף לעזוב את זה ולחפש "קריירה" מועילה יותר...

הדרך הנכונה היא, כאשר הריקבון נעשה במקום הצמיחה. הביטול הוא כלפי האמת האלוקית. לאחר שהאדם "נכנס" אל תוך העניין האלוקי, הוא לומד חסידות בעיון ומבין במוחו את האמת של הקב"ה, מורגש בו מהי הכוונה העליונה ומה ה' רוצה ממנו, ומתוך כך הוא מגיע למסקנה שההבנה, הלימוד והתפילה שלו לא נוגעים לו באמת – זהו ריקבון שבמקום הצמיחה.

כאשר אחרי כל הלימוד האדם מרגיש שהכל עדיין בגדר לבוש, עדיין יש לו ישות מההבנה, ולכן הוא צריך להתפלל ולחשוב אדעתא דנפשיה על כך שבכל נברא יש דבר ה' המקיים אותו, והוא מנסה להתקרב לעניין יותר באמת – זהו ריקבון במקום הצמיחה: זה לא נובע מחוסר סיפוק והגדרת הישות, אלא להפך – האמת של העניין נוגעת לאדם. ריקבון כזה אינו גורם לייאוש אלא לצמיחה אמיתית. בעקבותיו ההבנה בענייני החסידות תהיה יותר אמיתית, וגם התפילה וההתוועדות יהיו יותר אמיתיות. אין כאן נפילת הרוח. יש אמנם מרירות וכאב, אבל הם רק יביאו יותר מסירות והשקעה; הם יצמיחו עץ נושא פירות. חיים אחרים ומשמעותיים יותר.

היה חסיד נודע בשם ר' זלמן משה היצחקי. הוא היה עובד ה' אמיתי. הוא היה מבטל את כל המדרגות, והיה דורש מעצמו כל הזמן בצורה החרפה והתובענית ביותר. הוא רצה לצאת כל הזמן מהציר שסיגל לעצמו. אבל דבר זה לא הביא אותו אף פעם לייאוש ונפילה, הדבר רק הביא אותו לעבוד יותר. למרות שר' זלמן משה היה תובע מעצמו ללא שום פשרות, הניגון שהיה חביב עליו יותר מכל הוא הניגון על המילים "אשרינו מה טוב חלקנו". על מה יש לשיר "אשרינו" אם האדם כל כך מרוחק מהאמת? אלא שעצם החיפוש אחרי האמת וההתייחסות להגיע אליה היא הסיבה לשמחה. החיפוש אחרי האמת לא היה באופן שהביא לייאוש ונפילת הרוח, אלא החיפוש היה מנוף להגיע קרוב יותר לאלוקות. זה הביא אותו להתפלל במסירות יותר. על כך הוא ניגן תמיד "אשרינו".

להיות מונח לגמרי

ההתלהבות המתעוררת בעקבות לימוד החסידות

אינה התלהבות חיצונית המורגשת מאוד באדם אך חולפת עד מהרה; זו התלהבות הנובעת מהתבוננות שכלית, ולמרות שהיא אינה מורגשת כל כך, מכל מקום היא פנימית יותר ומחזיקה מעמד זמן רב יותר. והעיקר הוא, שהיא מביאה גם לידי מעשה בפועל ממש.

באחת ההתוועדויות, בעת שניגנו ניגון, הבחין הרבי הרש"ב שישנם בחורים, 'תמימים', שאינם מנגנים את הניגון כדבעי. הסיבה לכך היתה, כי הם חיכו כבר לשמוע את השיחה שאחר כך. הם היו עסוקים במחשבתם בשיחה, ולכן לא ניגנו בחיות כל כך. כאשר הבחין בכך הרבי, אמר להם: המשמעות של אדם 'פנימי' היא, שמה שהוא עושה הוא נמצא בו כל כולו. בשעה שמנגנים ניגון, למרות שהוא רק הכנה לשיחה, צריכים להיות מונחים לגמרי בניגון; אבל אם בשעת הניגון חושבים על מה שיהיה אחר כך, זאת אומרת שלא מונחים כזה לגמרי. זאת אינה 'פנימיות'.

אם בעשיית פעולה מסוימת האדם עסוק במחשבה על הפעולה הבאה שעליו לעשות, יחזור הדבר על עצמו גם בפעולה הבאה; גם באמירת השיחה הוא יחשוב על מה שיהיה אחר כך. זה הופך לרפוס התנהגות קבוע. האדם אינו מונח באמת בדבר שהוא עושה.

המטוס לא נברא עדיין...

זכורני, שבאחת ההתוועדויות אצל הרבי היה סיפור דומה. היה זה

בי' שבט של שנת תש"ל. אותה התוועדות היתה אירוע היסטורי, והגיעו לקראתה הרבה אורחים מהארץ, אף שבאותם ימים הנסיעה היתה כרוכה במאמצים וטרחה מרובים. לאחר מספר ימים, כאשר הגיע הזמן לחזור ארצה, ביום המיועד לנסיעה הודיע לפתע המזכיר של הרבי, הרב לייבל גרונר, כי הרבי יקיים אחר הצהריים התוועדות "צאתכם לשלום" לכבוד האורחים. הטיסה היתה אמורה לצאת בשעה 8:00 בערב, סמוך ממש לזמן ההתוועדות, ולכן ארוז האורחים קודם לכן את המזוודות והביאום עמם ל-770, כדי שיהיו מוכנים לצאת מיד אחר כך לנסיעה.

הרבי התוועד ברוגע, כדרכו תמיד. אמר שיחה, ניגנו

ניגון, עוד שיחה ועוד שיחה, ואילו האורחים הישראלים היו לחוצים מאוד מחמת זמן הטיסה המתקרב. הם היו ממש "על קוצים" והביטו תכופות על השעון. הרבי הרגיש בלחץ של האורחים, והחל לספר שבהזדמנות מסוימת נכנס לחדרו של חמיו, הרבי הריי"ץ, ביום שהיה אמור לצאת לנסיעה חשובה ורבת סיכונים, וראה אותו נינוח ומעיין בספר.

אמר הרבי: "שאלתי את מורי וחמיו, איך יתכן עד כדי כך לא להיות מוטרד כעת לפני נסיעה כזו?", והרבי הריי"ץ ענה: "ידוע שהרשב"א היה אדם עסוק מאוד. היו לו שיעורים רבים בנושאים שונים; כמו כן הוא ענה תשובות לכל קצווי תבל על שאלות בכל התחומים, בנגלה, בנסתר וגם בחקירה; מלבד זאת הוא גם היה רופא; ולצד כל עיסוקיו הרבים היתה לו גם חצי שעה ביום שהוקדשה לצאת לטיול בכדי להתאוורר מעט. במחצית השעה הזו הוא לא חשב על עיסוקיו השונים, כי אם כן לא תהיה כל תועלת בטיול, שהרי הוא שוב מוטרד. זמן זה היה מוקדש להתרענן, ולכן הוא היה רגוע לגמרי באותו זמן. ונשאלת השאלה איך הצליח הרשב"א לעשות זאת לאור טרדותיו העצומות? ההסבר הוא, משום שהיתה לו הצלחה בזמן. כל דבר שעשה, הוא היה מונח כל-כולו בעניין זה, ובשעת מעשה הוא לא חשב כלל על העיסוק הבא. באופן כזה יש הצלחה בזמן. אבל אם כל הזמן חושבים על הדבר הבא, לא יכולה להיות הצלחה בזמן".

כאן המשיך הרבי ואמר: "כפי המבואר בשער היחוד והאמונה, שדבר ה' מחדש בכל רגע את כל הבריאה, אם כן, כעת בזמן זה המטוס בו אמורים אתם לטוס עדיין לא נברא וגם לא שדה התעופה... כעת אתם כאן בהתוועדות; כאשר יגיע הזמן לכך, אז תצטרכו לנסוע. אבל כעת עדיין לא הגיע הזמן לחשוב על כך".

זו הנקודה של התוועדות. לכל אחד יש את חשבוניות המחר, מתי הוא יקום, מה מוטל עליו לעשות וכו'; וכו'; אולם ישנם זמנים שצריך להתרומם לגמרי ולשכוח מהכל. זו התמצית של חסידות: לעורר את האמת הפנימית הקשורה לקב"ה שלמעלה מכל ההגבלות.

צריך ללמוד חסידות
בעומק, ואחר כך מגיע
השלב של עבודת
התפילה, שתוכנה הוא
להסיר את הלבוש
של ההשכלה ולחדור
עוד יותר פנימה

הרבי הזקן:
"מי שישמח בשמחתי, אוציאנו מן המצר אל המרחב,
מן הגשם אל הרוח ומן הגיהנום"

התוועדות וי"ט כסלו

לגברים

יום שני	יום ראשון	מוצאי שבת
וי"ט כסלו	י"ח בכסלו	י"ז בכסלו
התוועדות עם הרב שבתי סלבטיצקי, הרב ארליה הראל ואהרוני ברנשטיין	התוועדות עם הרב יהושע שפירא והרב שבתי סלבטיצקי	התוועדות עם הרב שבתי סלבטיצקי
	ההתוועדות המסורתית עם ה'חוזר' הרב יואל כהן	מעמד סיום התניא התוועדות למוזמנים בלבד/ בהשתתפות ה'חוזר' הרב יואל כהן ורבנים נוספים
		אולם דולצין / לאחר מופע "צמאה"
		אולם תצוגות / החל מ- 21:00

יום ראשון / י"ח בכסלו

18:00-19:00

התוועדות עם הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ לרגל השקת ספרו החדש "התוועדות"

הרב שבתי סלבטיצקי

הרב יהושע שפירא

הרב ארליה הראל

הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ

הרב יואל כהן

החיי נועשא את עצמו

האדמו"ר מבויאן שליט"א

נין ונכד למגיד ממעזריטש שיום הסתלקותו בי"ט כסלו

מסופר שפעם נענה הבעש"ט הקדוש ואמר אל החבריא קדישא: "ביערות פודוליא (מחוז באוקראינה) מסתובב דוב (שמו של המגיד ממעזריטש היה דוב בער); הכרת הטוב גדולה תהיה לי למי שיביאנו אלי".

הבעש"ט הקדוש חיפש לקרב אל דרך החסידות את הנשמות הגדולות של הדור. ידוע כי נשמתו של הבעש"ט לא רצתה כלל לירד לעולם הזה, ורק אחרי שהובטח לה שיהיו סביבה החבריא קדישא, "שישים גיבורים סביב לה", הואילא לרדת. וכך הוה, וסביב הבעש"ט היו תלמידים גדולים שהפיצו את תורת החסידות.

אודות התקרבותו של בעל ההילולא המגיד זי"ע לבעש"ט מסופר¹:

עוד טרם התקרבותו לדרך החסידות כבר היה המגיד גאון וגדול בתורה ובעבודת ה' ובצדקות. הוא היה ידוע בחריפותו ובבקיאותו בש"ס ובפוסקים, וגם בתורת הנסתר והקבלה. באותו זמן יצאה לעולם שמועתו הטובה של הבעש"ט הקדוש, על השגותיו הגדולות ומדרגותיו הגבוהות, וכי פועל ישועות הוא בתפילותיו הנשגבות, ויהודים רבים התחילו לנסוע אל הבעש"ט. המגיד סבר אף הוא לנסוע אל הבעש"ט, אולם חשש מהביטול תורה

שייגרם לו בלכתו בדרך, אז לא יוכל ללמוד כרצונו. לאידך, השמועות אודות הבעש"ט היו מגיעות תמידים כסדרם, ובעקבותיהן גמלה בלבו החלטה לנסוע בעצמו אל הבעש"ט ולתהות על קנקנו, לראות האם אמת יש בשמועות המתהלכות אודותיו. הוא יצא לדרך, ואכן באמצע הדרך נוכח לדעת כי חששותיו אודות ביטול תורה התממשו, ועלה ברעתו לחזור לביתו, אולם היות וכבר החזיק בדרך גמר בלבו להמשיך בנסיעה.

בהגיעו למז'בו' סר מיד אל ביתו של הבעש"ט לצורך נתינת "שלוש". הבעש"ט לא שאל אותו מאומה, אלא החל לספר לו סיפורים. ידועה היתה דרכו של הבעש"ט לספר ספורים לכוונה מסוימת³. תלמידיו הגדולים הבינו כי בסיפורים טמונים עניינים שונים בעבודת ה', והרבה שאלות היו מתורצות להם על ידי הספורים, אולם המגיד שעוד לא הורגל בכך נמלך ברעתו כי לא בעבור זה הגיע הנה, וסר לאכסנייתו. לאחר מכן חזר שוב אל הבעש"ט לראות אולי בכל זאת ישמע ממנו איזה דבר תורה, אולם הבעש"ט שוב סיפר ספורים; החליט המגיד כי ילך ללון באכסנייתו, ולמחרת יחזור חזרה אל ביתו.

בחצות הלילה שלח הבעש"ט את אחד ממשמשיו שיקרא את המגיד אליו. המגיד הגיע, והבעש"ט שאל

1. נתיב מצוותיך, דרך התורה שביל א אות יג.
2. ראה כתר שם טוב סימן תכר. שבחי הבעש"ט מכת"י ע' עה (ובמהדורת "מעיינותיך" תשע"ז – ע' 255)

אותו האם נכון הוא מה ששמע עליו שהוא למדן, וענה לו המגיד בחיוב. המשיך הבעש"ט לשאול: ומה עם תורת הנסתר? וגם על כך ענה המגיד בחיוב. פתח הבעש"ט ספר "עץ חיים", וביקש ממנו לפרש מאמר מסוים שנכתב שם. המגיד ביקש קצת זמן על מנת לעיין, ולאחר העיון אמר לו את הפשט במאמר. הבעש"ט שמע את דבריו וענה לו כי אינו אומר נכון. המגיד ביקש לעיין שוב ואחר כך אמר כי הפשט שאמר הוא אכן נכון, אולם אם הוא (הבעש"ט) סבור אחרת, יאמר את הפשט ויראו עם מי הצדק.

הבעש"ט קם ממקומו וציווה למגיד לעמוד אף הוא, והתחיל לומר את מאמר העץ חיים. כשאך התחיל הבעש"ט לדבר נהיה אור בבית, וסביבם בערה אש. במאמר זה של העץ חיים הוזכרו שמות של מלאכים, וכאשר הוזכר הבעש"ט את שמות המלאכים ירדו המלאכים והגיעו וראו אותם במוחש.

כשגמר הבעש"ט את המאמר, סגר את הספר ונענה אל המגיד ואמר:

ללא חיות, הלימוד היה חסר חיות – כגוף בלי נשמה⁴.

ללא חיות, הלימוד היה חסר חיות – כגוף בלי נשמה⁴.

המגיד היה איש אמת, דברי הבעש"ט חדרו עמוק אל לבו והוא נוכח באמיתותם, וכתוצאה מכך נשאר אצל הבעש"ט. ברבות הזמן נהפך לתלמידו המובהק, ואחרי הסתלקות הבעש"ט אף מילא את מקומו.

מסופר⁵ גם על אחד מגדולי תלמידי המגיד, הרה"ק

4. וראה בעש"ט עה"ת ריש פרשת כי תשא: משל, איש אחד למד אצל צורף אומנתו, ואחר שלמדו האומנות רשם לו ברשימה סדר האומנות, ולא רשם לו שישים גחלת של אש בתחלת המלאכה, כי הוא העיקר ואין צורך להזכירו, והוא טעה בזה וסבר וכו', והנמשל מובן כי העיקר כשיש ניצוץ אש להתלהב.
5. ראה תורת המגיד ח"ב ע' רלב.

ר' אברהם מקאליסק זי"ע, שלפני כן היה תלמיד של הגאון מווילנא ולאחר מכן הגיע אל הרב המגיד ונהיה לתלמידו. כשחזר מהמגיד לביתו נכנס אל הגאון, ושאלו הגאון מה התחדש לו במעזריטש, כי הקאליסקער היה גאון עולם עוד לפני בואו אל המגיד. ענה לו הקאליסקער בשתי מילים: "וחי בהם".

אפשר ללמוד, אפשר להתפלל, אפשר לקיים מצוות, אולם חסרה "חיות". "החי נושא את עצמו", כשמקיימים את המצווה בחיות, לומדים עם חיות, מתפללים עם חיות, בשמחה, בהתלהבות, אזי החי נושא את עצמו, החיות מרוממת את העבודה, ומרוממת גם את האדם בהתעלות גדולה.

זוהי העבודה שהקב"ה רוצה מבני ישראל, "וחי בהם", "עבדו את ה' בשמחה"⁶.

•

י"ט כסלו הוא גם יום בשורה⁷, הבעל התניא יצא ממאסרו ביום זה, כפי שהוא בעצמו כותב במכתבו אל הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב⁸, "האי יומא דקא גרים, יום ההילולא של רבינו הקדוש בו ביום יצאתי לחפשי". רואים אם כן שיום זה מסוגל הוא להיגאל מהצרות, מצרות הפרט ומצרות הכלל, יהי רצון שאכן יקויים בנו הפסוק "הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתירו צדיקים כי תגמול עלי"⁹.

מתוך דברי האדמו"ר זי"ט כסלו אשתקד

6. אחרי יח, ה.
7. שבת קמא, ב.
8. תהילים ק, ב.
9. שו"ת מן השמים סימן ה.
10. אגרות קודש אדמו"ר הוקן ע' רל"רב.
11. תהילים קמב, ח.

"אחד היה ומהקדמונים לא קם כמוהו"

תיאור חייו ופועלו של מייסד החסידות בספר 'שבחי הבעל שם טוב' | סקירה עיונית לכבוד הוצאת המהדורה החדשה מבית 'מעיינות' לרגל יריד הספרים ב"ט כסלו

חשיבות גדולה ייחסו גדולי החסידות לסיפורי צדיקים וחסידים, ומצינו שאף הבעש"ט עצמו הפליג בשבחם של סיפורי צדיקים, באמרו "כל מי שמספר בשבחי הצדיקים כאילו עוסק במעשה מרכבה". בתוך היחס המרומם שהעניקה החסידות לסיפורי צדיקים, מתייחדים בערכם סיפורי המופת הרבים שנקשרו סביב דמותו הנשגבת של מורינו רבי ישראל בעל שם טוב זי"ע, שהאיר את העולם באור החסידות, וכפי שתיאר הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטבסק במילים ספורות ומרעידות לב: "היה היה דבר השם ביד הבעל שם, אחד היה ומהקדמונים לא קם כמוהו, ואחריו לעפר מי יקום".²

"קבלה מפי צדיקים שטוב להזכיר את הבעש"ט הקדוש בכל מוצאי שבת קודש, ולספר משבחיו ותהלוכותיו, וסגולה להצלחה בכל עניינים בכל השבוע ולשמחה רבה לגוף ולנפש".³ ומסורת חסידית נודעת בשמו של הרה"ק רבי שמואל מליובאוויטש, שה'עולם' סבור שכאשר מספרים סיפור על הבעש"ט במוצאי שבת, זו סגולה לפרנסה, ובכך טועים ה'עולם' בשלושה דברים: ראשית, סגולה זו אינה רק בסיפור מהבעש"ט, אלא גם בכל סיפורי הצדיקים. שנית, סגולה זו אינה רק כשמספרים זאת במוצאי שבת אלא גם בכל ימי השבוע. ושלישית, אין הסגולה מועילה לפרנסה בלבד, אלא לכל המצטרף. מכל מקום, נמצאנו למדים על החשיבות הגדולה שמיוחסת לסיפורי הבעש"ט.

לראשונה נאספו סיפורים על קורות חייו ופועלו של הבעש"ט, בספר **'שבחי הבעל שם טוב'**. את הספר ליקט וחיבר רבי רב בער מליניץ, שחמיו הרה"ק רבי אלכסנדר זכה לשמש כסופרו של הבעש"ט במשך שמונה שנים, וכן קיבל סיפורים ומסורות רבות על חיי הבעש"ט מרבותיו גדולי החסידות הראשונים תלמידיו הבעש"ט, ובראשם הרה"ק רבי יעקב יוסף מפולנאה בעל המחבר 'תולדות יעקב יוסף' והרה"ק רבי גדליה מליניץ.

הספר עוסק בעיקרו בדמותו של הבעש"ט, בקורות חייו המופלאים, החל מלידתו וצעירותו, הסתרת גדולתו עד היותו בן שלושים ושש, תקופת התגלותו

ופעליו הציבוריים, ועד לימיו האחרונים והסתלקותו מן העולם; בתוך שזורים תיאורים על הנהגותיו המיוחדות בקודש, כמו גם מאורעות שמימיים עליהם נהג לספר לחסידים בעתות רצון.

שבחי הבעש"ט במסורת החסידית

סיפורים רבים משבחי הבעש"ט הובאו בדרושי החסידות במשך הדורות. רוב הסיפורים התקבלו כאמת גמורה, ובשמו של הרה"ק רבי נחמן מברסלב נאמר ש"שבחי בעש"ט הוא אמת מראשו עד סופו, מלבד על קצת דקצת מהם אמר שלא נכתבו היטב".⁴ והרה"ק רבי יהודה צבי מסטרעטין התבטא כאשר נרפס הספר: "וכי זאת הוא השבחי בעש"ט? כל האותות והמופתים אנו יכולים גם כן לעשות, אך היראה ואהבה של הבעש"ט זאת הוא השבח של הבעש"ט".

אם כי היו שהביעו הסתייגות מסוימת מקבלת כל המסופר בו כפשוטו, ומפורסמת אמרתו של הרה"ק רבי שלמה מרדומסק, שמי שמאמין בסיפורים שבשבחי הבעש"ט ככתבם הוא פתי, אך מי שמכחיש בסיפורים שבשבחי הבעש"ט הוא אפיקורוס.

מכל מקום היה שבחי הבעש"ט חביב על צדיקי החסידות, ודוגמה לדבר הוא המסופר על הרה"ק רבי מנחם מענדל ה'צמח צדק' מליובאוויטש⁵ ש'פעם היה חתנו עומד בחדרה של חמותו הרבנית, והיה מונח על השולחן סידור קרבן מנחה וספר שבחי הבעש"ט, ובא לשם חותנו הרה"ק ר' מענדלי, והוא היה מקפיד מאוד על ביטול הזמן, וכשבא לחדר זה וראה שם את חתנו עומד בטל, אמר לו: מדוע אתה עומד בטל? אמר לו: אין בכאן שום ספר, רק הסידור קרבן מנחה. אמר לו הרה"ק ר' מענדלי: הרי נמצא איזה ספר, והראה לו השבחי בעש"ט. אמר לו חתנו: אינו מקובל אצלי. אמר לו הרה"ק ר' מענדלי: כל מה שכתוב בו בהשבחי הבעש"ט הכל אפס ואין נגד גדולת הבעש"ט, [והוסיף] ואמר לו: שמעתי מזקני [הוא הרה"ק רבי שניאור זלמן

מלאדי בעל המחבר ספר התניא והשלחן ערוך] וצוק"ל ששמע מרבו המגיד הגדול ממעזריטש וצוק"ל שאמר כי הבעש"ט היה לו ראייה גשמית לראות ארבע מאות פרסאות על ארבע מאות פרסאות, ובנו של הבעש"ט (הוא הרה"ק רבי הירש וצוק"ל) היה לו ראייה גשמית לראות ארבעים פרסאות על ארבעים פרסאות. וסיים הרה"ק ר' מענדלי: לא תסבור ראייה רוחניות, שזה היה בלי שיעור, רק זה היה ראייה גשמית ממש".

הדפסת הספר וגילוי כתב היד היחיד

בימי המחבר נותר הספר בכתב יד ולא פורסם. בשנת תקע"ה נרפס לראשונה על ידי רבי ישראל יפה המדפיס מקאפוסט, תלמידו של הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי, אדמו"ר הזקן בעל ה'תניא'. בהקדמתו מתאר ר' ישראל ששמע מפי אדמו"ר הזקן "דברים מבהילים מגדולתו ותפארתו" של הבעש"ט, ומעיר בתחילת הספר שהכתבים המקוריים של שבחי הבעש"ט לא נכתבו לפי סדר המאורעות, ולפיכך "בשם אדמו"ר הרב נבג"מ שמעתי הכל בסדר נכון ובביאור היטב, לכן אדפיס כאשר שמעו מפיו, ומה שנסתעף מזה אכתוב אחרי זה ככתוב בכתבים הנ"ל".⁶

לימים, התייחס כ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל מליובאוויטש זי"ע למעורבותו של אדמו"ר הזקן בשבחי הבעש"ט הנדפס וכן לטיבו של הספר, ובלשונו: "בהנוגע לתקופות הקדומות של החסידות, הספר הראשון בכגון דא הוא שבחי הבעש"ט, ונכתב בעיקר על יסוד דברי רבנו הזקן בעל התניא והשלחן ערוך וכמבואר בהקדמה שם".⁷ "אף שאינו ברור בעיני נכונות כל הפרטים שבשבחי הבעש"ט, אף שכפי כתבו, רובו מיוסד על דברי וסיפורי רבנו הזקן, אבל בטח יסוד ישנו לזה, ובפרט להענינים שהם יסוד לכמה סיפורים נוסף על עצם הענין".⁸

תפוצה רבה הייתה לשבחי הבעש"ט ונרפס פעמים רבות בימים ההם. לשונם של הסיפורים נערכה על ידי המדפיסים השונים בכדי להקל על הקורא בן התקופה ההיא, אך במקרים רבים כתוצאה מכך חלו גם שיבושים בפרטי המעשה וכן נשמטו פרטים שיש בהם בכדי לשפוך אור על כוונת הדברים. בעקבות זאת, וגם משום

6. השערות על מידת המעורבות של רבינו הזקן בסיפורים אלו – ראה מבוא לשבחי הבעש"ט מכתב יד (הרב יהושע מונרשיין, ירושלים תשמ"ב) עמודים 21-19. וראה גם דברי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע להלן.

7. אגרות קודש כרך יב ע' רל.

8. אגרות קודש כרך טו ע' תלא.

סגנונו המסורבל לעיתים, לרבות חוסר ההבחנה הנפוץ בין יחיד לרבים ובין זכר לנקבה, הפך שבחי הבעש"ט בדרורות האחרונים לסמל ולדוגמה לספר שאינו ניתן כלל לקריאה, למרבה הצער.

חסידים וחוקרי חסידות רבים עסקו במשך השנים בניסיון לפענח את צפונותיו של שבחי הבעש"ט. בשנת תש"מ נפל דבר בתחום זה. אל הספרייה הגדולה שבחצר כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע הגיע יהודי וכתב יד באמתחתו. התברר שזהו כתב היד של שבחי הבעש"ט, בו שררו כמחצית מן הסיפורים, ועד כה הוא הכתב היחיד בעולם שמצוי תחת ידינו. נוסחו קרום לנוסח הרפוס ולרוב מדויק ומושלם יותר. בשנת תשמ"ב הוציא לאור הרב יהושע מונרשיין ז"ל את צילום כתב היד בתוספת השוואות לנוסח הרפוס.

בשנים האחרונות הולכת וגוברת ההתעניינות בסיפוריו ואמרתיו של הבעש"ט. דרכיו וחידושי הינם כיום בגדר נחלת הכלל בקהלים רבים ומגוונים. עובדה זו הגבירה וחידדה את הצורך בהוצאת מהדורה שלמה וברורה, שמתכונתה תהיה נעימה לקורא בן זמננו, ויחד עם זאת תשמר היטב את ניחוח הקדומים השורה על לשונו ואת האור והחמימות החסידית המצויה בסיפורים אלו.

ואכן בשעה טובה ומוצלחת בימים אלו יוצאת תחת מכש הרפוס מהדורה חדשה ומאירת עיניים לפי נוסח כתב היד ונוסחאות נוספות, ושמה "שבחי הבעל שם טוב השלם", שכן שלמה היא ומלאה כל טוב, הן בביאורי מילים ומושגים ודברי הסבר, והן מקורות בש"ס ובפוסקים למושגים ומנהגים המוזכרים בספר, לצד השוואות למסופר בספרי גדולי החסידות בדרורות הראשונים.

אין ספק שמעשה גדול יש בכך לכבודו של מייסד תורת החסידות ודרכיה, והדבר מוסיף נדבך בקיום המתואר באגרת הבעש"ט הידועה: "שאלתי את פי משיח: אימת אתי מר? והשיב לי: בזאת תדע, בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה". ולא נותר אלא לסיים בלשונו של רבי ישראל המדפיס מקאפוסט בהקדמתו לשבחי הבעש"ט: יהי רצון שזכות הבעש"ט ותלמידיו הקדושים תעמוד לכולנו עד עולם, שיוכנו השם יתברך להיות מן העובדים אותו באמת ובתמים, כן יהי רצון אמן.

9. נדפסה בסוף ספר בן פורת יוסף, ובכתר שם טוב בתחילתו.

חסידות הלכה למעשה

הרב ארליה הראל

מתוך הקדמת הספר החדש שיוצג ביריד הספרים ב"ט כסלו

בעשורים האחרונים אנו ערים לתהליך מעניין – תורת החסידות חודרת לתוך בתי המדרש של העולם הרתיילאומי. ישנם מקומות שבהם החסידות הפכה להיות מרכזית מאוד, וישנם מקומות שבהם היא תופסת מקום חלקי. הבעיה בתוך התהליך המהפכני הזה, היא בעיה של כל מהפכה. כשאנשים הולכים בדרך הסלולה הם יודעים מה הם עושים, איך הם פועלים. אבל, כשמתרחשות מהפכות נוצרים בלבולים, אנשים לא יודעים מה לעשות, במה לבחור ובמה לא. כתוצאה מזה עלול להיווצר בלגאן. ולכן, המפגש עם עולם החסידות משאיר לעיתים בלבול לחלק מהאנשים.

והנזק הוא כפול. מצד אחד, חלק מהאנשים לא מקבלים מעולם החסידות את מה שהיו יכולים לקבל. ומצד שני, הם מקבלים דווקא את מה שלא צריך.

אספר לכם סיפור, אמיתי, תאמינו או לא, הממחיש את התפיסה המעוותת של מהות החסידות הקיימת בציבור הרחב:

באחד הימים הראשונים שלי בשילה, כראש ישיבה חדש, נכנסתי למכולת. ניגש אלי יהודי מתושבי שילה, ואומר לי "שלו, אתה ראש הישיבה החדש? שמעתי שהישיבה עוברת שינויים בכיוונים חסידיים, ישיבה חסידית. מה זה אומר? כל יום הופעה של אהרן רזאל?" צליל הולזל שבקולו היה קשה להסתרה, אבל אני החלטתי לא להיעלב אלא להגיב בצניעות חזרה. אמרתי לו "לא, לא כל יום. רק בחלק מהימים אהרן רזאל מגיע, ובחלק מהימים אנחנו מביאים זמרים אחרים. הוא הרי לא יכול להופיע כל יום."

"מה?" ענה לי בהשתוממות, "מה זאת אומרת? מה אתם עושים בישיבה?"

"כן, ודאי" החזרתי, "הנה סדר יומנו: אנחנו קמים בערך בעשר בבוקר, פלוס מינוס, מתחילים הכנה לתפילה, צ'ונט, קיגל וכן הלאה. מעלים את הניצוצות

מהם, כמובן. ממשיכים בשירים, ניגונים, ריקודים, וקצת טבק, למי שעוד לא התעורר לגמרי. אחר כך מתפללים תפילת שחרית, שעה וחצי ויותר. ריקודים וכו'. ממשיכים לארוחת בוקר. לאחר מכן, בסדר בוקר לומדים קצת משניות, וזהו, כל אחד וחפץ לבו הוא. מנוחת צהריים, וקמים לתפילת מנחה. וכמובן גם כאן, הכנה חצי שעה לפני, תפילה באזור השעה וכן הלאה. אחרי מנחה לומדים מי השילוח, ר' צדוק, שפת אמת וספרים דומים. חלק מהבחורים מטיילים קצת. אחר כך מתחילים הכנות לתפילת ערבית, ריקודים, שירים וטבק לנשמה. ממשיכים לתפילת ערבית, שעה לפחות. ומיד אחר כך ארוחת ערב, העלאת ניצוצות וכו'. וכשנגמרים הניצוצות, אז יש את ה'הבה נגילה' – כל יום זמר או אומן מגיע. ממשיכים לתוך הלילה, הרי אנחנו חסידים, אתה יודע. כשלא מגיע זמר, עושים במקום זה 'הבה נרגילה', וזהו, כאן היום מסתיים."

וכל הזמן הזה, כל משפט ומשפט שהוספתי, האדם שמולי נהיה אדום יותר ויותר. הוא היה בהלם מוחלט. מצד אחד מזועזע, אך מצד שני, בטוח שהמציאות ההווה הזו אמיתית, לגיטימית ויכולה לפעול תחת הגדר "חסידות". הוא ממש האמין שיש ישיבה חסידית יכולה להראות בצורה הזאת.

כלומר, יש החושבים שזו חסידות, לקפוץ על גגות בשמיעת טרנסים בפול ווליום. ולכן, בתהליך הזה, כשציבור שלם מקבל לתוכו סגנון חיים שהוא לא רגיל אליו, הנזק הוא כפול. מכיוון שלפעמים לא לוקחים את החיובי, ומנגד לוקחים דווקא את השלילי. זו לא חסידות.

רובנו הגדול ינקנו חסידות לא מחלב אמנו אלא מכל מיני כלים חיצוניים. כלי שני, כלי שלישי ורביעי, והם לא מבשלים כבר, כידוע. וכך אנו מציירים בדעתנו מהי חסידות. חיצוניות בלבד, בלי מסורת אמיתית. אנו מכניסים דוחפים לתוך החסידות כל מיני סטיגמות, כל

מיני המצאות שאנשים במשך הדורות חיברו לחסידות, וזה לא נכון. אדם שלא נמצא בפנים, בתוך צורת החיים המלאה, הרבה פעמים קולט את הרברים החיצוניים בלבד.

אלו שני הנזקים שנוצרים כתוצאה מהתהליך הזה – כניסת תורת החסידות לציבור הרתיילאומי.

לכן ראיתי לנכון לסדר את עמודי החסידות. בצורה פרקטית, עשרה עמודים בתורת החסידות. לכן השיעור נקרא 'חסידות הלכה למעשה' – יקום כל לומד מן השיעור וידע כיצד לחיות בפועל חיים חסידיים. נלמד כל עמוד בנפרד, נבין אותו, את המקורות שלו ואיך חיים אותו בצורה מעשית. איך מתרגמים אותו לעבודת ה' בצורה מעשית, עבודת ה' יום יומית.

נתחיל קודם כל מהמושג 'חסידות'. היום, כשמדברים על 'חסידות', מתכוונים בעיקר ל'תנועת החסידות', תנועה שקיימת כמאתיים וחמישים שנה סך הכל.

אך מהי תורת החסידות המקורית? למה היא נקראת חסידות? מהי משמעות המילה חסיד?

הרעיון שאני מציע, ולדעתי הוא פשוט, אני לא רואה אותו כחידוש, הוא שהמושג חסידות בחז"ל משמעותו – יהודי שמגדיל ראש ועושה גם את מה שהוא לא מחויב, ותנועת החסידות כולה באה לחדש בדיוק את

זה. תנועת החסידות קמה כדי לומר דבר פשוט: החסיד הוא זה שעושה גם את מה שהוא לא חייב. לכן בואו נחפש איפה המקומות שבהם העולם הרוחני שלנו לא עומד בקריטריון הזה, אלא עומד על המינימום, ושם נשפץ.

החסיד הוא מי שמאווה בקב"ה. כשאדם מאווה במישהו אחר, הוא לא עושה רק את מה שהוא צריך לעשות אלא הרבה מעבר. כשאדם אוהב את אשתו, והיא ביקשה ממנו להוריד את הזבל, הוא עושה את המטלה במלוא השמחה האפשרית, עם כל פירוור הזבל שבסביבה. זורק את הזבל עם כל הכוונות.

ניקח משל לדוגמה.

יהודי נכנס לבית, ורואה אותו מוזנח לחלוטין. הקירות מתפוררים, הצנרת נוזלת, הרצפה מתפרקת,

ספר זה, הבנוי על סדרת שיעורים שהועברה בישיבות, פותח בהצבת עיקרון יסודי להבנת מהות החסידות ופורט עיקרון זה לעשרה עמודים מעשיים, מפורטים ומורכבים. עשרת עמודי החסידות:

1. אהבת ה' – דבקות בה' ומסירות נפש
2. אהבת ישראל
3. אהבת התורה – תורה לשמה, החמרה ודקדוק בקיום המצוות
4. השמחה – ניגון שירה וריקוד
5. תפילה – השיבותה וכוונתה, ההכנה אליה
6. הדבקות בצדיקים
7. קדושה – באכילה בטהרה ובצניעות
8. תיקון הגשמיות ועולם החומר
9. מעלתה של פנימיות התורה ולימודה
10. עבודת השבת והמועדים

הכל מוזנח לחלוטין, וגם הווילון קרוע. מה עושה יהודי ממוצע? מתקן את הרצפה שלא תיפול תחת רגליו, מחזק את הקירות שלא יתמוטטו, מסדר את הצנרת וכן הלאה, זה מה שצריך לעשות. הווילון שיהיה קרוע, מה זה משנה? ואז פתאום באים ואומרים לאותו יהודי 'מחר מבקר פה המלך'. באותו רגע שהיהודי מבין שמחר מגיע המלך, הוא שם לב לכל פרט. אסור לשכוח את הווילונות! הרי המלך מגיע מחר.

יהודי בא לעולם כדי לעבוד את ה' יתברך. אבל יצר לב האדם רע מנעוריו, אז הוא מדבר לשון הרע, לא שומר על הברית, ולא על העניינים, כולו עבירות. אז באה ההנהגה היהודית לאורך כל הדורות, ובמיוחד בתפוצות הגולה, ואמרה שיהודים ישמרו שבת, שיאכלו כשר, זו העבודה שצריך לתקן. על זה הטיפו, על זה חנכו, זה מה שלמדו. שהרצפה תהיה מתוקנת. לדבר על חסידים שהיו שוהים שעה אחת לפני התפילה? מה זה רלוונטי בכלל? עוד לא הגענו לוויילון, אנחנו עוד ברצפה.

אחר כך באה תורת החסידות ואמרה שני דברים. קודם כל, כשאנחנו, מתקנים גם את הווילון. אם עובדים רק מראה אז בסדר, מתקנים את הרצפה. אבל אם אוהבים את המתקנים גם את הווילון. ודבר שני, וזה טריק פסיכולוגי של הבעל שם טוב, לעתים, אחרי שתתקן את הווילון, תרצה יותר לתקן גם את הרצפה.

החסידות באה ואמרה שכשיהיה לנו כיף, נרצה את הכל.

לכן, אמר הבעש"ט, אנחנו רוצים להפוך את הפירמדה. נבוא לכל פשוטי העם ונאמר להם 'בואו נסדר את הווילונות'.

כמובן, הם יחזירו לנו, 'מה, ה' אוהב אותי? ה' בא אלי לבית? ודאי שצריך לסדר את הווילונות, הרי לא נכנס את המלך לבית כזה מתפרק. אי אפשר לעשות עוול כזה'. וכך נתקן הכל.

כשאדם אוהב מישהו, הוא לא יפעל ב'ראש קטן'. ומי שמתאר את הנושא בצורה יפה במיוחד זהו דווקא אבי ספרות המוסר – הרמח"ל – בעל מסילת ישרים. הרמח"ל כותב בתחילת פרק י"ח 'בביאור החסידות' כך: "מדת החסידות צריכה היא באמת לביאור גדול,

עולם העשייה

ברכות השחר
קרבנות

עולם היצירה

פסוקי דזמרה

עולם הבריאה

קריאת שמע וברכותיה

עולם האצילות

תפילת שמונה עשרה

משה שילת

חתיכת מלאך

כשאתה נכנס לאולם ורואה אלפי אנשים נועצים מבטים באדם אחד, גם אם אין לך מושג מיהו האיש, מה תפקידו ומהם כישרונותיו, אתה מסתכל עליו אחרת. תרצה או לא תרצה, אתה פוול לעברו, צופה בו ומצפה ממנו ליותר מסתם אחד, בטוח שיש בו משהו.

הערצה היא דבר מרבק, וזה אחד הדברים שאנחנו מנסים להרוויח בברכת "יוצר אור". תיאור גודדי המלאכים הבטלים אל ה', מרגישים אותו ומהללים אותו, מושך אותנו פנימה. אמנם לא כמונו, אך גם המלאכים הם יצורים נבראים, ומה שמגנט אותם נוגע גם אלינו. אנחנו מנסים לחוות את האירוע שמתרחש בכל רגע במקום אחר משלנו, אבל בתוך הבריאה שהמלאכים הם חלק ממנה.

הרגש הזה איננו תלוי בהבנה עמוקה. לנפש הבהמית אין משיכה טבעית אל ה' ואין לה מושג מיהו ומהו, אבל תיאור רבבות המלאכים, השרפים וחיות הקודש שמתבטלים, אוהבים, מעריצים וממליכים משפיע עליה ומזיז אותה.

תכונן לאירוע מכונן

סיימנו את שני החלקים הראשונים של התפילה וכעת הגענו ל"מנה העיקרית" – קריאת שמע וברכותיה.

בפסוקי דזמרה אנו עוסקים בקריאת העולמות יש מאין וביטולם אל ה'. לעולם לא נהיה מסוגלים להבין עד הסוף את הבריאה יש מאין, היא גדולה עלינו ונשאר לנו רק להתפעל ממנה ולהתלהב. בברכות קריאת שמע אנו עוסקים בדברים שיותר קשורים אלינו, ולכן אנחנו מסוגלים להתבונן יותר במהותם ולא להסתפק בהתלהבות ספונטנית. בתנאי מבואר שברכות קריאת שמע הן המכניזם אותנו לאמירה אמיתית, מקרב לב, של "שמע ישראל" ו"ואהבת". מכיוון שאהבת ה' צריכה להגיע ל"בכל לבבך" – בשני יצירך" ולחדור גם ליצר הרע, תפקידה של הנפש האלוקית לעורר גם את הנפש הבהמית. לכן אנו עוסקים לפני קריאת שמע בשתי הברכות שמעוררות את שתי הנפשות, כפי שיתבאר להלן.

עבודת התפילה מתמקדת ושואפת בעיקר להצליח ליצור בקרבנו אהבת ה' אמיתית בשעת קריאת שמע: "כי הנה עניין התפילה היא קיום המצות קריאת שמע – 'ואהבת', ועל דבר זה תקנו כל סדר התפילה קודם קריאת שמע" (הארמו"ר חוקן, תורה אור פרשת כי תשא).

הפסגה הגבוהה של תפילת שמונה עשרה היא השלב הגבוה בסולם התפילה ש"ראשו מגיע השמימה", אך היא איננה עיקר העבודה אלא סוג של תוצאה. המפגש הישיר עם ה' והדיבור איתו איננו חוויה של אהבה, כמו בקריאת שמע, אלא ביטול מוחלט ו'יראה עילאה', נוכח פני המלך.

קריאת שמע דורשת עמל ועבודה רבה על-מנת לעורר את האהבה ואילו על תפילת שמונה עשרה נאמר בחסידות, שמי שעמל עד תפילת העמידה צריך בתחילתה לדומם מנוע, בבחינת "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת".

שרטטנו את המפה, וכעת הגיע הזמן להעמיק פנימה.

את המעבר, לא רק את החיוב הפשוט.

רב שלוימל'ה איגר זצ"ל (בעל הגהות המהרש"א שבסוף הש"ס), הבן של רבי עקיבא איגר, היה 'מתנגד' גדול. בנו, רב ליבל'ה איגר נתפס לחסידות, וגרוע מכך – לחסידות קוצק. שלח ר' שלוימל'ה לבנו מכתב חריף, בו בישר לו שהוא בדרך אליו ושהוא חייב לצאת משם מיד, 'גזורני עליך במצוות כיבוד אב ואם'. אז ר' ליבל'ה נכנס לקוצק לשאול על המכתב. אמר לו הרב'ה, כתוב "זה אלי ואנוהו, אלוקי אבי וארוממנהו". קודם כל 'אלי' ואחר כך 'אלוקי אבי'.

זה עמוד תווך בחסידות! החסידות הסכימה לבוא ולומר – אנחנו לא עושים בהכרח את מה שאבא שלנו עשה, אנחנו רוצים לעתים לשאוף גבוה יותר, לטפס ולעלות למעלה.

נחזור להבהרת עיקרון 'הגדלת הראש', וניקח כדוגמה את ענין הכוונה במצווה ובתפילה. הרי אפשר לצמצם את התפילה למינימום ההלכתי, ולהרוס את מטרתה. להתפלל שלוש תפילות, בדיוק בזמן, הכל על פי ההלכה. אך בלי לכוון, בלי לחשוב, בלי להתרגש, זה חסר. עיקר התפילה חסר. הכל על פי ההלכה, אך אין את הרוח. רחמנא ליבא בעי!

זה מה שמחדשת החסידות. תעשה הכנה לתפילה, תשיר בתפילה, תרקוד בתפילה, תכוון בתפילה, תתרגש בתפילה. התפילה היא בעיקר מחשבת הלב.

חסידות היא הגדלת ראש. חסידות היא עולם שצריך ללמוד היטב. ללמוד ולעבוד.

צריך להגדיל ראש במקום הנכון, בצורה הנכונה ובזמן הנכון. יש הרבה מאוד פרטים להגדלת ראש נכונה, ואי אפשר סתם להגדיל ראש. אין דרך להגיע לדרגת חסידות בלי לימוד ועבודה. חסידות זו אחריות ותביעה גדולה על האדם. מחויבות גדולה לתורה ולהלכה.

אחד המקורות הראשונים בחז"ל שבהם מוזכר המושג 'חסיד' הוא במסכת אבות, שם כתוב "לא עם הארץ חסיד". חסידות זה ללמוד תורה, לעבוד את ה' יתברך, בתביעה גדולה. זה לעשות את הכל, ומעבר.

כמוכונ שעולם החסידות הוא עולם רחב, ויש בו זרמים רבים ושונים, אך הבסיס לכולם צריך להיות מושג החסידות המקורית: ראש גדול. הידור.

את העיקרון הזה ננסה לפרוט לפרטים – נראה איך יישמה תנועת החסידות את השאיפה לגובה הזה למעשים מסוימים, להדרכות, להנהגות, לאורח חיים מקיף וכולל. נראה גם מה לא נכון – מה ייחסו לחסידות בטעות, מה לא מתאים לעולם כזה תובעני ומגביה. יחד ננסה לעוף עם כנפי הרוח שלנו ולדאות מעלה מעלה.

כי מנהגים רבים ודרכים רבים עוברים בין רבים מבני האדם בשם חסידות, ואינם אלא גולמי חסידות בלי תואר ובלי צורה ובלי תיקון, וזה נמשך מחסרון העיון וההשכלה האמתית אשר לבעלי המדות ההם" – לא עוצרים לרגע וחושבים מה זו חסידות. "כי לא טרחו ולא נתיגעו לדעת את דרך ה' בידעה ברורה וישרה, אלא התחסדו והלכו במה שנודמן להם לפי הסבא הראשונה, ולא העמיקו בדברים ולא שקלו אותם במאזני החכמה. ... אך מציאות החסידות עצמו הוא דבר עמוק מאד להבינו על נכון, והוא מיוסד על יסודות חכמה רבה ותיקון המעשה בתכלית." – וממשיך להסביר מהו בעצם הרעיון של החסיד – "ונבאר עתה ענין זה על הסדר, הנה שורש החסידות הוא מה שאמרו זכרונם לברכה (ברכות יז, א) אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו. והענין הוא כי הנה המצות המוטלות על כל ישראל כבר ידועות הן וחובתן ידועה עד היכן היא מגעת" – יש הלכה, יש שולחן ערוך, הלכות ברורות מה צריך לעשות. לפחות באופן כללי. "אמנם מי שאוהב את הבורא יתברך שמו אהבה אמתית לא ישתדל ויכוין לפטור עצמו במה שכבר מפורסם מן החובה אשר על כל ישראל בכלל" – אדם כזה לא יגיד 'זהו, גמרנו, עשיתי, לא צריך יותר שום דבר', "אלא יקרה לו כמו שיקרה אל בן אוהב אביו שאילו יגלה אביו את דעתו גילוי מעט שהוא חפץ בדבר מן הדברים, כבר ירבה הן בדבר ההוא ובמעשה ההוא כל מה שיוכל".

אומר הרמח"ל כך: אם אתה אוהב את אבא שלך, אתה לא עושה רק את מה שאתה חייב לעשות, אלא הרבה מעבר. אם אתה בא ואומר לקב"ה "אבא שבשמים אני אוהב אותך" אז המהות שלך היא שאתה עושה מעבר למה שאתה חייב. החובה היא בסיס, סטנדרט, לא משהו מיוחד. הקב"ה נתן לנו רק מצוות, תעשו כך וכך ותצאו ידי חובה, תקבלו שכר, לא תקבלו עונש – הכל בסדר. החסיד, הוא זה שבא ואומר – אותי מעניין דבר אחד: לעשות נחת רוח ליוצרי. זה מה שאני רוצה. לעשות נחת רוח ליוצרי, זה אומר שהתשוקה הכי גדולה שלי כשאני קם בבוקר, היא לעבוד במשך היום כך שכשאלך לישון, אוכל להגיד: 'הקב"ה יותר שמח עכשיו מאשר כשקמתי בבוקר'. זה מה שאני רוצה. כשביל זה החסיד מגדיל ראש, עושה מעבר למה שנדרש. וזה בעצם הבסיס. יש לזה כמה נוסחים – מהדר, מחמיר. אם כי המילה 'מחמיר' באה לפעמים עם קונוטציה שלילית. אני מעדיף להשתמש במילה 'מהדר'.

כאן צריך להוסיף עוד דבר משמעותי: העולם החסידי נתפס היום כעולם שמרני. אך, כל מי שמעיין בתולדות החסידות ברורות הראשונים, רואה שההפך הוא הנכון – זהו עולם של חדשנות, עולם של נכונות לשבור את המערכת שהייתה עד היום. עולם שמחפש

מישהו שכח

ברכת "יוצר אור" מכינה אותנו לאהבת ה' שבקריאת שמע, ורותמת את הנפש הבהמית למהלך. מעבר לתהליך המודע והגלוי בתיאור תשוקת המלאכים, יש בברכת "יוצר אור" גם פנייה אל התת־מודע של הנפש הבהמית. לא במקרה נבחרו המלאכים להיות הנושא המרכזי של הברכה. שורשה הרוחני של הנפש הבהמית טמון במלאכים המכונים "חיות הקודש", ולכן דווקא התבוננות בהם יכולה לקחת אותה למקום אחר.

הנפש האלוקית גבוהה בהרבה מהמלאכים. היא חלק אלוה ממעל ממש" לעומת המלאכים שהם חלק ממערכת הבריאה, ומשום כך נקראות הנשמות "מהלכים" לעומת המלאכים שמכונים "עומדים" – כמתואר בנבואת זכריה (ז, 1): "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה". המלאך מוגבל לדרגתו ולכן הוא "עומד" ובלתי משתנה במהותו, לעומת הנשמה הבאה מן האינסוף, ובחופש מוחלט היא נעה בדינמיות ויכולה ליפול מטה מטה או לנסוק אל מעבר לכל העולמות.

לעומתה, שורשה של הנפש הבהמית באותם מלאכי עליון, הם הכי קרובים אל ה' יתברך אך בכל זאת ברואים ונפרדים ממנו. המלאכים הם "צורה בלא גולם", צורות נפרדות אחת מחברתה שמכירות את ה' מאוד ועסוקות רק בו, אך כפי שמתאר הרמב"ם (הלכות יסודי התורה ב, 7) אפילו המלאכים מוגבלים: "וכל הצורות האלו חיים ומכירים את הבורא, ויודעין אותו דעה גדולה עד

ברכה רצופת אהבה

לאחר ברכת "יוצר אור" שעסקה במאורות ובמלאכים, מופיעה ברכת "אהבת עולם", בה אנו מתמוגגים על אהבת ה' אותנו. אהבתו אלינו היא אינסופית ורחמיו עלינו בלי גבול. יש לנו נפש אלוקית, מה שאין לאף יצור בעולם, אנחנו ילדיו, עם קרובו.

הברכה הזו נועדה לעורר את נשמות ישראל, את הניצוץ האלוקי שאצל כל אחד מאיתנו. לעתים הוא מכוסה ולעתים אף נסתר, וזה בדיוק הזמן לעורר אותו לקראת קריאת שמע בה אנחנו הולכים לבצע, הלכה למעשה, את מצוות "ואהבת!"

גם לב האבן נמס

ברכת אהבת עולם היא הישורת האחרונה שלפני

למאור. כל צורה וצורה לפי מעלתה, לא לפי גודלו. אפילו מעלה הראשונה אינה יכולה להשיג אמיתת הבורא כמה שהיא, אלא דעתה קצרה להשיג.

בירידת המדרגות ובהשתלשלות העולמות נפרדה הנפש הבהמית ושכחה את שורשה ומקורה. היא עלולה לשכוח מאין באה ולחטוא, למרות שיש לזכור שמהותה איננה חטא אלא פירור, תודעה אוטונומית ונפרדת מן האלוקות, הממרכוזת את האגו וקושרת אותו בעבותות אהבה ותאוה אל העולם הזה.

סבא שלך היה רב

בפירור הראשון שהתחיל במלאכים, עוד ניכר היה כי הריחוק נועד לגעגוע, תשוקה וחיבור. המלאכים מרגישים את מקורם, בטלים אליו ואפילו 'מתים' עליו: "ה' שרפים" נשרפים בכל עת מרוב דבקות (לכן ה' בורא בכל עת שרפים חדשים).

אבל בנפש הבהמית הפירור כבר חזק יותר, אף אחד לא זוכר שהאגו שלו הוא אשליית ריחוק לצורך קרבה מיוחדת, וכל איום על גסותו ומרכזיותו של האגו מתפרש כאיום על עצם החיים שלו... אריכות התיאור של ביטול המלאכים אל ה' נועדה בשביל להצית ניצוץ. כשמספרים לאדם שסבא שלו היה רב צדיק וקדוש, נדלקות לו העיניים; מתעוררת אצלו הזדהות ממקום אישי ופנימי, הוא מרגיש שהוא הגיע משם ושייך אל הקדושה הזו. ברכת "יוצר אור" מספרת לבהמית שלנו שהיא הגיעה מהמלאכים, ומקרינה אל התת־מודע שלה תשוקה חזקה לה'.

קיום מצוות "ואהבת" – אהבתנו את ה' בכל לבנו, נפשנו ומאורנו, ובברכה זו אנו עסוקים באריכות דווקא באהבת ה' אותנו. שבע פעמים (!) מופיעה בברכה זו לשון של אהבת ה' אלינו, ופעמיים מתוכן – במילה הראשונה ובמילה האחרונה של הברכה, "אהבת... באהבה".

וזהי ההכנה האחרונה להתפרצות הר הגעש של אהבתנו אל ה', אהבה מסוג של "כמים הפנים לפנים". כמו שאם מראים את הפנים במים הן משתקפות בחזרה כך "לב האדם לאדם" (משלי כז, 1), אם מישהו מראה לוולתו אהבה אמיתית, הוולת יתאהב בו בחזרה. גם מי שלא הצליח להתעורר במשך כל התפילה לאהבת ה', בברכה זו בוודאי יתעורר, זה פשוט – ה' אוהב אותנו אז אנחנו לא יכולים שלא להתאהב בו.

"אם מלך גדול רוב מראה אהבתו הגדולה והעצומה לאיש הדיוט ונבזה ושפל אנשים... תתעורר ממילא האהבה כפולה ומכופלת בלב ההדיוט ושפל אנשים הזה אל נפש המלך בהתקשרות הנפש ממש מלב ונפש מעומקא דלבא לאין קץ. ואף אם יבו כלב האבן, המס ימס והיה למים ותשתפך נפשו כמים בכלות הנפש ממש לאהבת המלך" (תניא פרק מז).

חיבוקים ונשיקות

אהבת ה' אלינו היא גדולה ועצומה ועם ביטוי מעשי מאוד: "אהבת עולם אהבתנו... חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו... ובנו בחרת מכל עם ולשון, וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול באהבה".

הקדוש ברוך הוא עוזב את כל היכולות הקדושה, יורד אלינו ומקרב אותנו אליו בקירוב ויחוד אמיתי על־ידי הוצאתנו ממצרים, על־מנת לתת לנו את התורה והמצוות. את כל המלאכים ואת כל הברואים מותיר הקדוש ברוך הוא בצד – ורק בנו בחר מאהבתו אותנו! בלימוד התורה אנחנו מתנשקים איתו יתברך, ובקיום המצוות אנחנו מתחבקים.

"כי הניח הקדוש ברוך הוא את העליונים ואת התחתונים ולא בחר בכולם כי אם בישראל עמו והוציאם ממצרים ערות הארץ בכבודו ובעצמו, כדי לקרנם אליו

כעת אנו מגיעים לשיא המודעות וההתחברות הפנימית שלנו לקדוש ברוך הוא, ומכריזים מקירות לבנו: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד!

שמע ישראל, יהודי! הבן והפנים: ה' היה, הווה ויהיה בו זמנית, למעלה מהשכל לגמרי, הוא **אלוקינו** – הוא כוחנו וחיותנו, ואין עוד מלבדו ממש – ה' **אחד**, הוא הכוח האחד והיחיד בעולם.

"שמע ישראל" אנחנו לא רק מקבלים על עצמנו את עול מלכות ה' או מבטאים את האמונה בו, ב"שמע ישראל" אנחנו אומרים שאין לנו עוד דבר בעולם חוץ מה'. ה' הוא המציאות היחידה ואנחנו לגמרי שייכים אליו.

לכן יהודי זועק "שמע ישראל" בעת רצון ולהבדיל, בעת צרה, יהודי רוצה ואף יכול להתעלות מעל העולם ולדעת, לשמוע ולהרגיש, שאין עוד מלבדו ממש.

בקירוב ויחוד אמיתי, בהתקשרות הנפש ממש, בבחינת נשיקין פה לפה לדבר ה' היא השגת התורה, ובבחינת חיבוק הוא קיום מצוות מעשיות איברין דמלכא" (תניא שם).

אהבתו העצומה אלינו מעוררת אותנו מאוד, לאוהבו בלי גבול ובצורה בלתי נשלטת! בכל מאודך!

רחמים עלינו

בנוסף לאהבת ה' אותנו אנו מזכירים בברכה זו את רחמיו המרובים עלינו: "אבינו אב הרחמן, המרחם, רחם נא עלינו", "ורחמך ה' אלוהינו וחסידיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד". אנחנו מבקשים רחמים שנצליח לעורר את אהבתנו אליו. אוי, כמה יש לרחם עלינו על שכל־כך קשה לנו להתעורר באהבה...

אבל סיבת התעוררות הרחמים בברכה זו דווקא היא גם משום שכשמוזכרים כל־כך הרבה אהבה יתכן ותתעורר חלילה מידת הדין, אולי בנוסף לאהבתו העצומה עלינו יש לו גם מה לכעוס או להקפיד עלינו, חס ושלום. ולכן אנחנו מבקשים רחמים; אהבה רבה וגם רחמים רבים לבטל דינים שעלולים להתעורר אלינו בנוסף לאהבה. כשיש צד לאהוב וצד לשנוא, חס ושלום, אז בהתעוררות הרחמים תתבטל השנאה ותתעורר האהבה, ותורגש רק היא.

אני שלך

נאספים לקריאה

בנוסף ל"שמע ישראל" במשמעות של הקשבה והפנמה, מופיע בחסידות פירוש של "שמע" מלשון אסיפה, כמו "וַיִּשְׁמַע שְׂאוּל אֶת הָעָם" (שמואל־א טז, 1).

זה הזמן לאסוף את כל הכוחות שלנו, אלו שבמשך היום מבוזבזים ואף נופלים חלילה בידי הקליפות, עכשיו צריך ואפשר להחזירם אל "ה' אלוהינו ה' אחד". אם נאסוף את עצמנו מהמקומות שאנחנו מפוזרים בהם ונשים יד על העיניים, יהיה עם מי לדבר ויהיה מי שישמע את ה"שמע ישראל"...

אין עוד מלבדו

אחרות ה' איננה רק במשמעות שה' הוא האלוקים היחיד הקיים בעולם. הרעיון של אחרות ה' לפי תורת הבעל שם טוב הוא שה' יתברך הוא בעצם הדבר היחיד שיש בעולם, מכיוון שקיום העולם תלוי בו והעולם נברא בכל רגע מחדש, לכן פשוט אין עוד מלבדו.

בריוק כמו שאם נראה אבן מתעופפת נבין שאין לה כנפיים, ובוברת תיאטרון לא תצליח לתעתע בנו ולשכנע אותנו שיש לה חיים משל עצמה, כך, ויותר מכך לאיין-ערוך, אנחנו רואים בתנועה ובחיות שבעולם את נוכחותו של ה'. בשונה מהמשל, לא רק שהקדוש ברוך הוא מחיה ומניע את הגוף, אלא גם יוצר את החומר שלו, כך שהגוף, העולם וכל העולמות תלויים לחלוטין בו יתברך בכל רגע ורגע, ובאמת אין עוד מלבדו כלל. העולמות קיימים ברצונו, והאלוקות שורה בהם בכל פרט, בכל רגע ובכל פינה.

"אחד" אומר שיש עולם, יש "ח" שהיא המעלה והמטה – שבעת הרקיעים והארץ, ויש "ד" שהיא ארבע רוחות העולם, והקדוש ברוך הוא הוא "א", הוא "אלופו של עולם", בתוך העולם ומאוחד איתו לגמרי.

מאריכים ימים או מוסרים נפש?

הגמרא (ברכות יג) אומרת ש"כל המאריך באחד

מאריכין לו ימיו ושנותיו". השיא של קריאת שמע הוא הבנת עניין ה"אחד" וצריך להאריך, להעמיק ולהפנים אותו.

בשעה שהאדם קורא קריאת שמע ו"מאריך באחד" הוא גם מקבל על עצמו לפרסם את האלוקות בעולם, הוא מוסר ונותן את עצמו לרעיון של ה' אחד ואין עוד מלבדו בחיים שלו ובכל סביבתו. לכן "מאריכין לו ימיו ושנותיו", נותנים לו עוד ועוד אפשרויות לגלות בעולם את אחרות ה', להאיר את העולם באור תורה ומצוות.

עניין זה עולה בקנה אחד עם המופיע בכתבי הארץ, שיש למסור את הנפש בקריאת שמע, "למסור נפשו באחד". מסירות הנפש כאן היא במשמעות של מסירת הרצון, שכל הרצון של האדם יהיה לגלות את ה' בעולם – איך אין עוד מלבדו בכל פרטי הנבואים, בכל זמן ובכל מקום. "וזהו כל המאריך באחד, לכוון בנקודת לבבו ורצונו למסור נפשו באחד, ואז מאריכין ימיו ושנותיו" (מאמרי האדמו"ר האמצעי תרומה, עמוד רעה).

לשים לב ללב

קל זה לא יהיה

אבל דווקא כאן, בשעת השיא, אומרת לנו התורה בפרשה השנייה של קריאת שמע: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם". התורה מתייחסת לזמנים נוספים, כשאדם מסיים את תפילתו ויוצא לעמל יומו הוא איננו מרוכז ומקודש כמו בבית הכנסת ולכן עליו להישמר מאוד. בקלות עלול הלב להתפתות לדברים אחרים, עד כדי נפילה לעבודת אלילים ח"ו – אלילים ממש ואלילים שהם ביטוי לכל הדברים שמחוץ לגבול הקדושה, להבל ולריק.

חשוב לדבר על זה כאן, עוד בזמן שבו האדם כן מופרש וקדוש – בזמן השיא של התפילה. כבר אז הוא מוכרח לשנן לעצמו שיש זמנים קשים בהם היצר בוער ועליו מוטל יהיה לרסנו. קל זה לא יהיה. אהבה עלולה להתאדות ואצל רוב בני האדם היא אכן מתאדה לאחר התפילה. לכן לא מספיק להשתמש באהבה העצומה של הפרשה הראשונה ויש להוסיף לארגז הכלים שלנו את היראה המופיעה בפרשיית "והיה אם שמוע". עצם הדיבור על הנפילה דווקא ברגע השיא של קריאת שמע נוסך כוחות להתמודדות שתבוא בהמשך.

בדיוק בכיוון הנכון

בפרשה השלישית אומרת לנו התורה משפט מפחיד

עוד יותר. מפחיד, אבל גם מעורר מאוד את המעמיקים בדבר: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם". אופסו אנחנו "זונים אחריהם", זו עובדה. ואנו מוזהרים לא לתור, לא להימשך אחרי אותם הדברים השליילים אליהם אנו נוטים באופן טבעי.

המצב המיוחד של התפילה, בו מורדם היצר הרע ומפסיק להציק, הוא מצב מתוק אבל זמני. מיד לאחר התפילה מתעורר היצר ומטה את האדם לדברים לא טובים. אל תצבעו את זה בוורוד, אין כאן רק חשש שמא ואולי יפתה אותנו היצר (כמו בפרשיית "והיה אם שמוע") אלא עובדה מוגמרת: הוא יטה אותנו. העבודה

אחרי הפסגה של קריאת שמע לא ברור לאן ממשיכים. לאן אפשר להתקדם מכאן? אחרי שכבשנו את הלב, מסרנו את הנפש ב"ובכל נפשך" ועוד למעלה מכך ב"ובכל מאורך", מה עוד נותר?

השלב הבא עלול להיות נוצץ פחות, אך עמוק יותר. אחרי הלהבות הגבוהות, אם נצליח להכניס את האורות לכלים, הם ימשיכו ללוות אותנו עוד תקופה ארוכה, להשתרש בתוכנו ולהצמיח פירות.

הפעם ילווה אישי אלי

האדמו"ר הזקן מסביר שעניינה של הפרשה הראשונה של קריאת שמע הוא כנגד ראובן ("ראו בן"), וראיית גדלות ה' מעוררת אהבה, ואילו הפרשה השנייה, המקבילה לשמעון ("שמע ה'"), משמיעה אזהרות ומעוררת יראה. אחרי ראובן ושמעון מגיע תורו של לוי, "הפעם ילווה אישי אלי", ואנחנו מייצבים את הקשר והופכים אותו לקבוע, ללא תלות בעצמת הרגשות.

אחרי סערת "ואהבת" אומר לנו ה': "והיו הדברים האלה אשר אנוכי מצווך היום על לבבך ושננתם לבניך ודיברת בם", "וקשרתם", "וכתבתם". הצמא יגיע לרוויה אך ורק בלימוד תורה ובקיום מצוות, על אף טעות אופטית נפוצה, המזהה את הדבקות ב"רצוא" בלבד ולא ב"שוב".

קל יותר לעוף לשמים מאשר לחרוש בקרקע, אבל אם באמת את ה' אני אוהב, לא ייתכן שמילותי יבקשותי רצונותי לא יעניינו אותי... כדי שהאהבה הגדולה לא תהפוך להתרסקות גדולה מחוסר יכולת לממש אותה, עלינו ללמוד איך דף הגמרא או מצווה מעשית הם ממש

שלנו היא לבלום אותו. דווקא אם לא ניבהל מעצם הנטייה והסטייה המצויה "כילד-אין" בלבנו, יהיה לנו קל יותר להתגבר עליו.

ומה יכול לעודד בהוראה בחולשתנו? כשאדם מרגיש את הקושי מול יצרו וחושב שהוא בדרגה נמוכה, עליו להבין שהמחשבה הזאת עצמה היא חלק מלוחמה פסיכולוגית שמנהל מולו היצר הרע. ה' הוא זה שברא אותנו עם היצר הרע, וה' נותן לנו את הכוח להתגבר ולא להימשך אחריו ובכך לעבוד את ה' בדיוק כפי שרצה. אין כאן טעות ולא פאשלה, אנחנו בדיוק בכיוון הנכון.

אורות בכלים

ממש מה שחיפשנו. ואז יהיה לנו כוח אליהם, נשתוקק אליהם ונעוף עליהם בכל מאורנו.

צמא? לך לשתות!

הנביא ישעיה (נהא) מכריז "הוי כל צמא לכו למים!" רגע, ממתי צריך לשכנע צמאים ללכת למים? כאן טמון העניין: המים הם התורה והמצוות, והצמא אל ה' חייב לגשת אליהן ודווקא בהן להרוות את צימאוננו. ולמה ישעיה הנביא צריך לצעוק? בגלל שאנחנו לא תמיד רואים שהמים הם מים, אנחנו לא תמיד מזהים את הקדוש ברוך הוא בתוך התורה והמצוות.

בברכה שאחרי קריאת שמע, ב"אמת ויציב ונכון" אנחנו עוסקים בדבר ה', בתורתנו ובמצוותיו ומקבלים אותם על עצמנו בצורה מוחלטת. לאחר התעוררות האהבה והיראה מגיע תור ההתלוות אל ה', פשוט ללכת אחריו בלימוד תורה ובקיום מצוות, וזהו הדרך לממש את הרגשות: "ודבריו חיים וקיימים נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים, על אבותינו ועלינו, על בנינו ועל דורותינו", "אמת אשרי איש שישמע למצוותיך ותורתך ודברך ישים על לבו".

ועכשיו הפתעה

התורה והמצוות אינן רק כלים לאורות, אלא הן האורות הגבוהים ביותר שיורדים אלינו מלמעלה, וגבוהים מכל האורות אליהם הגענו באהבה והיראה האישיות והכליך חשובות שלנו. "אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד" (ראה וזהר פרשת אחרי דף עג), בתוך התורה והמצוות מחכה לנו הוא יתברך בכבודו ובעצמו: